

Art-Sanat

Araştırma Makalesi | Research Article

 Açık Erişim | Open Access

Türk ve İtalyan Arşiv Belgeleri Işığında İzmir İtalyan Güzel Sanatlar Okulu ve Kurucusu Ressam Spiridione Pisani (1871 – 1927)

The Izmir Italian School of Fine Arts and its Founder, Painter Spiridione Pisani (1871 – 1927) in the light of Turkish and Italian Archival Documents

Giulia Bei¹

¹ İstanbul, Türkiye

Öz

1906 yılında açılan İzmir İtalyan Güzel Sanatlar Okulu (*Scuola Italiana di Belle Arti*), İtalya'nın Doğu Akdeniz'deki kültürel diplomasi politikalarının bir parçası olarak, İzmir İtalya Konsolosu Odoardo Toscani'nin desteği ve Ulusal İtalyan Katolik Misyonerlere Yardım Derneği (*Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Italiani – ANSMI*) ile iş birliği içinde kurulmuştur. Okulun başına, Korfu doğumlu İtalyan ressam Spiridione Pisani getirilmiştir. Korfu resim sanatı ekolüne İtalya aracılığıyla izlenimciliği tanıtan ilk sanatçılardan biri olan Pisani; Korfu, İzmir ve Roma'da hem sanatçı hem de eğitmen olarak görev yapmıştır. Sanatçının yönettiği İzmir İtalyan Güzel Sanatlar Okulu, 5 Kasım 1906'da eğitime başlamış; kısa sürede kısa sürede Levanten topluluğu içerisinde ve uluslararası çevrelerde tanınır hale gelmiştir. İtalya tarafından finanse edilen bu okul, Osmanlı İmparatorluğu'nda benzeri olmayan bir örnek teşkil etmiş ve 1919 yılına kadar faaliyet göstermiştir.

Bu makale, söz konusu okulun kuruluş sürecini, yapısını ve faaliyetlerini Türk ve İtalyan arşiv belgeleri ışığında ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca, bu kurumun kurucusu olan ve şimdiye kadar akademik literatürde ele alınmamış bir figür olarak Spiridione Pisani'nin sanatı ve yaşam öyküsü de ilk kez arşiv belgelerine dayanarak değerlendirilmektedir.

Abstract

Established in 1906, the Izmir Italian School of Fine Arts (*Scuola Italiana di Belle Arti*) was created as part of Italy's cultural diplomacy initiatives in the Eastern Mediterranean, with the backing of the Italian Consul in Izmir, Odoardo Toscani, and in collaboration with the National Association for the Aid of Italian Catholic Missionaries (*Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Italiani – ANSMI*). The institution was led by the Italian artist Spiridione Pisani, who was born in Corfu. Pisani was among the initial artists to introduce Impressionism to the Corfu school of painting via Italy, serving as both an artist and educator in Corfu, Izmir, and Rome. Under Pisani's leadership, the Izmir Italian School of Fine Arts commenced operations on November 5th, 1906, and swiftly attained reputation within the Levantine society and abroad. The school, financed by Italy, was a distinctive instance inside the Ottoman Empire and operated until 1919. This article aims to shed light on the founding process, structure, and activities of the school through Turkish and Italian archival records. The art and biography of Spiridione Pisani, the institution's founder and a figure who has been largely overlooked in academic literature, are also examined for the first time using archival sources.

Anahtar Kelimeler Spiridione Pisani • İzmir İtalyan Güzel Sanatlar Okulu • Osmanlı- İtalya ilişkileri • İzmir Levanten Topluluğu • Sanat Eğitimi

Keywords Spiridione Pisani • Izmir Italian School of Fine Arts • Ottoman-Italian Relations • Levantine Community in Izmir • Art Education

“ Atıf | Citation: Bei, Giulia . "Türk ve İtalyan Arşiv Belgeleri Işığında İzmir İtalyan Güzel Sanatlar Okulu ve Kurucusu Ressam Spiridione Pisani (1871 – 1927)". *Art-Sanat*, 24 (2025): 461-487. <https://doi.org/10.26650/artsanat.2025.24.0013>

 This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

 2025. Bei, G.

 Sorumlu Yazar | Corresponding author: Giulia Bei giulia.bei90@gmail.com

Art-Sanat

<https://art-sanat.istanbul.edu.tr/>

e-ISSN: 2148-3582

Yazar Notu

Bu makale, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı'nda Prof. Dr. Agah Tarkan Okçuoğlu danışmanlığında Giulia Bei tarafından hazırlanan "Geç Osmanlı Döneminde İtalyan Sanatçılar: Görsel Kültür, Propaganda ve Kimlik İnşası Bağlamında Spiridione ve Vittorio Pisani" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Author Note

This article is derived from the doctoral thesis titled "Italian Artists in the Late Ottoman Period: Spiridione and Vittorio Pisani in the Context of Visual Culture, Propaganda, and Identity Construction" prepared by Giulia Bei under the supervision of Prof. Dr. Agah Tarkan Okçuoğlu at the Department of Art History, Institute of Social Sciences, Istanbul University.

Extended Summary

This article reconstructs the history and activities of the Italian School of Fine Arts (*Scuola Italiana di Belle Arti*), which was established in Izmir in 1906 and operated until 1919. It also includes the first academic study on the life and works of its founder and director, the Italian painter Spiridione Pisani. Despite the growing scholarly interest in the cultural interactions between the Ottoman Empire and the Kingdom of Italy during the late nineteenth and early twentieth centuries, historiography has largely overlooked the Izmir Italian School of Fine Arts. However, the history of this institution, in addition to being a remarkable example of Italian cultural diplomacy, also offers valuable insight into the multicultural context of late Ottoman Izmir. This essay aims to examine the school's foundation and pedagogical mission in light of unpublished archival documents. It also sheds light on Spiridione Pisani, a figure who has been largely neglected in academic literature, despite his active participation in both Italian-Levantine and Ottoman artistic contexts. Furthermore, this study investigates the Izmir Italian School of Fine Arts within the framework of Italy's cultural presence in the Ottoman Empire. In doing so, this essay underlines how artistic and educational institutions contributed to strengthening cultural ties and preserving influence, particularly among the local Italian-Levantine communities.

The first part of this study focuses on the figure of Spiridione Pisani, an artist of Italian origin, founder and director of the Izmir Italian School of Fine Arts. Outlining Pisani's family background, as well as the social and cultural milieu within which he was reared, is important for understanding the context in which he operated and that eventually led him to move to the Ottoman Empire to establish his school. Born on February 28, 1871, Pisani grew up in a family of artists who had been operating in the Ionian Island of Corfu for generations. Both his father and mother, in fact, came from local Italian Levantine families with a strong artistic heritage. In particular, his father, Stefano Pisani, was an esteemed decorative painter. He was known to run a painting studio together with his eldest sons, Angelo and Alessandro. The sources indicate that Stefano and his sons took part in important projects on the island of Corfu. For instance, they participated in the restoration of the local opera house, the Noble Theatre of Saint James (*Nobile Teatro di San Giacomo*), as well as in the mural and ceiling paintings that decorated the stately palace of Achilleion, built by Empress Elisabeth of Austria ("Sissi") in 1889-1890.

In this familiar context, Spiridione Pisani soon began his artistic training. Pisani spent his formative years in Rome, Athens, and Corfu. Since the nineteenth century, the Corfiot School of Painting has been influenced by the Italian academic tradition and especially by the Italian Renaissance. Consequently, during the nineteenth century, a significant number of artists from the Ionian Islands completed their education in Italian fine arts academies. Following this tradition, in 1887, Pisani was sent to Italy at the age of 16 to study painting at the Academy of Fine Arts in Rome. Although his time in Italy was brief, this experience was a crucial step in Pisani's artistic development. Indeed, in the historiography of modern Greek painting, Pisani is mentioned as one of the first artists to introduce impressionism to Corfu through Italy. After returning to Greece in 1889, Pisani continued his training at the Athens School of Fine Arts, where he attended engraving and painting lessons, thus achieving his first successes. In addition to his academic education, sources indicate that Pisani was a fellow student of Charalambos Pachis, a highly esteemed painter from Corfu. Interestingly, Pisani later married one of Pachis's daughters, Melpomene, thus strengthening his ties with the Corfiot School.

After finishing his studies and establishing a reputation, Pisani started operating a private school of fine arts in Corfu, where important artists such as Fotos Giofyllis and Epaminondas Thomopoulos attended. In 1898, with the support of the Italian Ministry of Foreign Affairs, Pisani also managed to establish a night school of painting within the Royal Italian Elementary School for Boys of Corfu. There, Pisani taught until 1906, much to the satisfaction of the Italian Ministry. This experience led the Italian Consul General in Izmir, Odoardo Toscani, who was an art lover and a painter himself, to promote the opening of a similar institution in the Ottoman city. Between the late nineteenth and early

twentieth centuries, the Italian Levantine community of Izmir had grown significantly. As a result, in 1906, the Royal Italian Central Elementary School for Girls (*Regia Scuola Elementare Femminile Centrale*) was opened to overcome the lack of Italian teaching girls' schools, as well as to promote the image of Italy within Izmir. Consequently, in the same year, Spiridione Pisani was appointed to establish his School of Fine Arts within the monumental building of the Italian School for Girls.

The Izmir Italian School of Fine Arts officially opened on November 5th, 1906, and rapidly established itself as a cultural reference point for the local elite, as it was attended by the sons and daughters of the most influential Levantine families, as well as by the children of diplomats stationed in the city on official assignment. The school implemented a curriculum that was largely influenced by the Italian academic tradition, offering classes in art history, anatomy, painting, and drawing, but not neglecting contemporary artistic research and placing particular emphasis on live painting. Additionally, the press of the era reported that students who completed their studies at the school would have the opportunity to enroll in upper-level courses at European academies of fine arts. Consequently, one of the objectives of Pisani's school was to serve as a cultural vehicle and a foundation course for the Levantine community. In 1911, Pisani's pupils achieved significant recognition by participating in the 1911 International Exhibition of Industry and Labor (*Esposizione Internazionale delle Industrie e del Lavoro*) in Turin. Twenty-three student works, which included drawings and paintings, were selected for the "Italians Abroad" section of the exhibition, and one of the students, Marie Antoinette Agatha "Laïla" Geohamy, was also awarded a silver medal. In the same year, Pisani was appointed art instructor at the esteemed Ottoman Imperial School in Izmir (*Lycée Impérial Ottoman de Smyrne*). This new appointment witnesses the artist's professional ascent and reflects his ability in navigating through significant social networks within both Levantine and Ottoman environments.

The second part of this study focuses on the history and activities of Pisani's school during the war years. The outbreak of the Italo-Turkish War (1911-1912) had a significant impact on Pisani's life and career within the Ottoman Empire. Following Italy's invasion of Ottoman Libya, a mass expulsion of Italian employees in the Ottoman Empire began. As a result, on September 30, 1911, Spiridione Pisani was dismissed from his post at the Ottoman Imperial School in Izmir and expelled from the Ottoman Empire along with his family. According to contemporary sources, Spiridione Pisani and his family's situation in Rome was critical. Despite the efforts, Pisani failed to achieve a teaching position in the Italian school system. Archival sources highlight that in January 1913 the Pisani family was back in Izmir. In the Ottoman city, Pisani attempted to reestablish his career. First, he sought to regain his employment at the Ottoman Imperial School. The Ottoman Ministry of Foreign Affairs (*Hariciye Nezâreti*) had initially agreed to restore Pisani's position, according to the Treaty of Ouchy signed after the Italo-Turkish War. Nevertheless, various bureaucratic obstacles forced the artist to give up on his request.

Pisani's return to Izmir in 1913 signaled the beginning of a new chapter in the history of the Italian School of Fine Arts. The artist received an annual grant from the Italian government to reestablish his school in Izmir. In this regard, Italian sources highlight a serious disagreement between Pisani and the Sisters of Ivrea, the religious order that ran the Royal Italian Central Elementary School for Girls. Due to this conflict, Pisani could no longer operate within the landmark building of the School for Girls, and, eventually, he was forced to find a different location. Despite all the difficulties, preparations for the reopening of the school in September officially began. Pisani informed the press about the upcoming event and published a brochure that described the school's mission, fees, and program. The abrupt end of the collaboration with the Sisters of Ivrea administration likely damaged Pisani's reputation among the Italian Levantine community. However, it is noteworthy that just two months after the reopening of the school, the Italian daily "Italy!" (*"Italia!"*), published an article regarding the eighth painting exhibition of the school's pupils, praising the work of Pisani. The fact that this daily was promoted by the Dante Alighieri Association, one of the most important organizations for the promotion of Italian culture and language abroad, suggests that the artist could still count on the support of Italian authorities. The attendance of the Italian Consul in Izmir, Tommaso Carletti, at the school's exhibition further supports this idea.

The activities of the Izmir Italian School of Fine Arts faced another setback in 1915, when World War I broke out and Italy's entry into the conflict alongside the enemies of the Empire worsened diplomatic tensions, leading to more restrictions on Italian institutions operating within Ottoman territory. During this period, Pisani reportedly continued his teaching informally in Ayvalık. Although archival documentation about this phase is limited, references in contemporary Ottoman newspapers suggest that Pisani was still active as an educator during the war years. Indeed, in November 1918, the daily "Anatolian Gazette" (*Anadolu Gazetesi*) published two separate articles announcing the imminent reopening of the institution. Pisani's effort to revive the Italian School of Fine Arts was, nevertheless, short-lived. Beginning on May 15, 1919, the Greek occupation of Izmir led to a period of political instability in which the Italian

artist was no longer able to operate safely. As a result, the school was permanently closed, while Spiridione Pisani and his family were forced to leave İzmir and relocate to Rome, where the artist faced severe economic struggles until 1927, the year of his death.

This essay is based on primary sources found in both Italian and Turkish archives and collections, including documents, journals, ephemera, reports, letters, photographs, and newspapers. Although secondary sources on this topic are limited, essays and monographs regarding late Ottoman İzmir and its Italian Levantine community have been used to reconstruct the historical and cultural context in which Spiridione Pisani operated. Primary sources suggest that the İzmir Italian School of Fine Arts was not only a center for artistic education but also a cultural bridge and medium for promoting the Italian language, culture, and aesthetics. Therefore, the school's mission and activities, such as annual exhibitions and participation in international expositions, should be read through the lens of cultural diplomacy. Within this frame, Spiridione Pisani emerged as a key figure for the success of this "cultural experiment." Pisani's artistic background, Italian ancestry, international training experience, and above all, his Levantine heritage had, indeed, allowed him to operate efficiently in the specific context of the Italian Levantine community of İzmir. Although it is difficult to measure the real impact of Pisani's school on late Ottoman İzmir's cultural memory and heritage, both archival and visual sources suggest that this institution promoted an artistic production that deserves further investigation.

Giriş

İtalya'nın siyasal birliği (*Unità d'Italia*) 17 Mart 1861 tarihinde ilan edilmiştir. Bu süreç, Doğu Akdeniz ve Osmanlı Devleti sınırlarındaki İtalyan varlığı için âdeta bir dönüm noktası olmuştur. Bu çerçevede 19. yüzyılın son çeyreğinden 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar uzanan dönemde, İzmir İtalyan topluluğunun Doğu Akdeniz'deki siyasi ağırlığı ve kültürel etkisi zirveye ulaşmıştır. İzmir'e İtalya Krallığı'nı temsil eden bir konsolos atanmasıyla İtalya, kentte bulunan diğer Avrupa güçlerinin yanında giderek daha önemli bir konuma kavuşmuştur¹. Birlik sonrasında, İtalyan Devleti'nin İtalya toprakları dışındaki İtalyan topluluklarına yönelik ilgisi artmıştır. Bu ilgi, konu hakkında yayımlanan çok sayıda rapor ve makale yanında sergi ve kongre gibi etkinliklere de yansımıştır². Emperyalizm çerçevesinde Avrupa güçleri, çıkarları bulunan coğrafyalarda etkilerini arttırmak amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Okul veya hastane gibi kurumların açılması, arkeolojik misyonların artması, ulusal deniz kuvvetleri gemilerinin ziyaretleri gibi tanıtım faaliyetleri de bu girişimler arasındadır³. Bu bağlamda İtalya'nın yayılmacı siyasetiyle İtalya dışında açılan okullar önemli bir rol üstlenmiştir. İtalya Birliği'nin sağlanmasından hemen sonra Doğu Akdeniz'de İtalyan devlet okulları açılmıştır⁴. İtalya Krallığı Kamu Eğitim Bakanı De Santis, 1880 yılında Doğu Akdeniz'de İtalyan dili ve kültürünün yeterince yayılmadığını gündeme getirmesi üzerine⁵ Dış İşleri Bakanı Francesco Crispi, 1889 tarihinde Yurt Dışı İtalyan Okullarının Yeniden Düzenlenmesi (*Riordinamento delle Scuole Italiane all'Estero*) başlıklı kapsamlı bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda Doğu Akdeniz'de faaliyette olan İtalyan okullarına ilişkin sorunlara değinmiştir⁶. Bu doğrultuda Doğu Akdeniz'de İtalyan okulları yeniden ele alınmış⁷ ve düzenlemeler neticesinde 1891 yılına gelindiğinde Osmanlı topraklarında toplam doksan sekiz İtalyan okulu açılmıştır⁸.

İzmir İtalyan okullarının gelişiminde Ulusal İtalyan Katolik Misyonerlere Yardım Derneği (*Associazione Nazionale per soccorrere i Missionari Italiani Cattolici*) olan ANSMI önem taşımaktadır⁹. ANSMI İzmir Komitesi ise 1896 yılında İzmir İtalyan topluluğunun önde gelenlerinin desteğiyle faaliyete geçmiştir¹⁰. Oldukça aktif

¹Marie-Carmen Smyrnelis, "Gli Italiani a Smirne nei Secoli XVIII e XIX," *Altreltalie* VII (1994), 47.

²Konuyla ilgili bk. Luca De Risi, "L'etnografia Italiana all'Estero," *La Ricerca Folklorica* 39 (1999), 135-143.

³Marta Petricoli, *L'Italia In Asia Minore: Equilibrio Mediterraneo e Ambizioni Imperialiste alla Vigilia della Prima Guerra Mondiale* (Floransa: Sansoni, 1983), 297. İzmir'de açılan İtalyan kurum, dernek ve kuruluşların gelişim tarihi için ayrıca bk. Mevlüt Çelebi, "19. Yüzyılda İzmir'de İtalyan Cemaati," *Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih İncelemeleri Dergisi* 22/1 (2007), 19-51.

⁴1862'de İskenderiye'de, 1863'te Tunus ve İstanbul'da, 1864'te İzmir ve Sisam'da, 1865'te Atina'da, 1866'da Galaç ve Saraybosna'da, 1868'de Selanik'te İtalyan devlet okulları açılmıştır. Bk. Patrizia Salvetti, "Le Scuole Italiane all'estero," *Storia dell'Emigrazione Italiana* (Roma: Arrivi, 2002), 536. Konuyla ilgili ayrıca bk. Halil Özeçoğlu, "Modernleşme Sürecinde İzmir'de İtalyanların Eğitimi," *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 7/16-17 (2008), 3-18.

⁵Stefania De Nardis, "La Patria Insegnata in Oriente. Politiche e Istituzioni Scolastiche Italiane Oltre Adriatico 1880-1945," *Adriatico Contemporaneo: Rotte e Percezioni del Mare Comune tra Ottocento e Novecento* (Milano: Francoangeli, 2008), 167.

⁶Bu raporda bahsi geçen okulların merkezi bir koordinasyonunun olmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca, raporda Osmanlı sınırlarında bulunan İtalyan topluluklarının üst sınıfının büyük ölçüde Fransız etkisi altında olduğu belirtilmiştir. İzmir kentine ilişkin, İtalyan okullarının topluluğun yalnızca en fakir kesimine yönelik olması, üst düzey öğrenim programlarının eksikliği ve bunun yanı sıra kız okullarının yetersizliği önde gelen sorunlar olarak gösterilmiştir. Raporun tam metni için bk. Camera dei Deputati, *Relazione Presentata dal Presidente del Consiglio Ministro ad Interim degli Affari Esteri (Crispi): Riordinamento delle Scuole Italiane all'Estero, Seduta dell'11 Febbraio 1889* (Roma: Tipografia della Camera dei Deputati, 1889).

⁷Bu yeniden düzenleme süreci, yeni okulların açılmasıyla birlikte İtalyancanın öğretildiği programlara maddi kaynak sağlama ve okulların yönetimi açısından merkezi bir koordinasyon oluşturmak gibi girişimler de içermiştir. Böylece yeniden tesis edilen yurt dışı İtalyan okulları iki ana gruba ayrılmıştır. Bunların ilki masrafları İtalya Krallığı tarafından tamamen karşılanan devlet okullarıdır. İkincisi ise İtalyan müfredatına ve eğitim yöntemlerine uymaları koşuluyla devlet tarafından desteklenen özel okullardır. Bk. Salvetti, "Le scuole italiane all'estero," 536.

⁸Çınar Atay, *İzmir Rıhtımında Ticaret Kordon Boyunda Yaşam 1610-1940* (İzmir: İzmir Ticaret Odası, 2012), 154.

⁹Dernek, 1887 yılında Floransa'da arkeolog ve Antik Mısır tarihi uzmanı Ernesto Schiaparelli (1856-1928) tarafından kurulmuş, 1891 yılında İtalya Krallığı tarafından kamu yararına bir dernek olarak kabul edilmiştir. Derneğin temel amacı "Özellikle Doğu ve Afrika'da kendi yönetimi veya gözetimiyle yeni okulların kurulmasını ve İtalyan kültürünün yayılmasını teşvik etmek, uzak bölgelerde bulunan İtalyanların vatanseverliğini ve inancını canlı tutmak"tı. Bk. Fedele Lampertico, *Indole e Scopo dell'Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Cattolici Italiani in Relazione alla Condizione Presente e Avvenire dell'Italia: Discorso Tenuto il 31 Luglio nel Teatro Olimpico di Vicenza* (Floransa: Coi Tipi di M. Cellini e C., 1887, 6). Derneğin tarihçesi için ayrıca bk. "Un Egittologo Scopre l'Opera dei Missionari Italiani," ANSMI, erişim 13 Şubat 2024, <http://www.ANSMI.it/storia.htm>.

¹⁰Ulusal İtalyan Katolik Misyonerlere Yardım Derneğinin İzmir komitesinin ilk başkanı, Edmondo Giustiniani'dir. Bk. Teofilo Sgambella, "L'Associazione Nazionale a Smirne," *Le Missioni Cattoliche Italiane: Bollettino dell'Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Cattolici*

olan ANSMİ İzmir Komitesi, eğitim alanında Mekhitarist Okuluna (*Scuola de' Mechitaristi*)¹¹ ve Kapusenler tarafından yönetilen okullara maddi kaynak sağlamıştır¹². Bunun yanı sıra 1897'de İtalya Dış İşleri Bakanlığının desteğiyle ANSMİ, İzmir'de bulunan kız okullarının yönetimini devralmıştır. Bu okulların yönetimi için Ivrea Rahibeleri görevlendirilmiştir¹³. 1902 yılında İtalya Dış İşleri Bakanlığı ANSMİ'ye erkek okullarını da devretme kararı almıştır¹⁴. Erkek okullarının yönetimi için Salezyenler mezhebi¹⁵ görevlendirilmiştir¹⁶.

Bu dönem içerisinde ANSMİ ve İzmir Komitesinin sarf ettiği çabaların en önemli meyvesi 1906 yılında hizmete açılan ve anıtsal binasıyla İzmir'deki İtalyan topluluğunun simgesi hâline gelen Merkezî Kraliyet Kız İlkokulunun¹⁷ (*Regia Scuola Elementare Femminile Centrale*) kurulmasıdır¹⁸. Okulun İzmir'in silüetinde yer eden binası İtalya'nın kentteki siyasi varlığını da yansıtmaktaydı¹⁹. İlk etapta bina projesi, İzmir'de Fransız mühendisler C. De Mazières ve Paul Vial yanında çalışan İtalyan mühendis Luigi Rossetti'ye teklif edilmiştir²⁰. Ancak daha sonra proje, İtalyan mimar Stefano Molli'ye geçmiştir. 1904 yılında II. Abdülhamid tarafından imzalanan bir iradeyle ANSMİ'nin inşaat harcamalarını karşılaması kaydıyla yapının inşa talebi onaylanmıştır²¹. 6 Ekim 1906 tarihinde okulun hizmete açılış töreni, İzmir İtalyan topluluğunun önde gelenleri ve İtalyan resmî makamları huzurunda gerçekleştirilmiştir²². Okulun ders programı temel ve seçmeli olmak üzere iki bölüme ayrılmıştı. Fransızca, dikiş ve işleme, beden eğitimi temel derslerinin yanı sıra okulun ders progra-

Italiani, 1908, 15-19. 1907 yılına gelindiğinde komite şu isimlerden oluşuyordu: Başkan: Cav. Uff. Pietro Aliotti, Başkan yardımcısı: Cav. Giovanni Solari, Başkan yardımcısı: Antonio Reggio, Sekreter: Prof. Cav. R. Sgambella, Haznedar: Giovanni Solari, Danışma Kurulu: Baron Enrico Aliotti, Ignazio Marcopoli, Cav. Domenico Spinetti, Cav. Giovanni Sugioni, Cav. Leopoldo Missir. Şubenin onursal başkanı ise Markiz E. Giustiniani'di. Bk. Archivio dell'Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Italiani (Ulusal İtalyan Katolik Misyonerlere Yardım Derneği Arşivi AANSMI, Smirne Scuola Femminile Suore d'Ivrea, 6/A, 7 Mart 1907.

¹¹Mekhitarist mezhebi Ermeni Benedikten rahibi Sivaslı Mekhitar tarafından kurulmuş, mezhebin ilk oluşumu ise 1701 yılında İstanbul Pera'da gerçekleşmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Giuseppe Frasson, "Mechitaristi", *Enciclopedia Italiana*, 1934, erişim 25 Eylül 2024, [https://www.treccani.it/enciclopedia/mechitaristi_\(Enciclopedia-Italiana\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/mechitaristi_(Enciclopedia-Italiana)/).

¹²Lampertico, *Indole e Scopo dell'Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Cattolici Italiani in Relazione alla Condizione Presente e Avvenire dell'Italia: Discorso Tenuto il 31 Luglio nel Teatro Olimpico di Vicenza*, 26.

¹³AANSMI, Smirne Scuola Femminile Suore d'Ivrea, 6/A, "Copia Convenzione".

¹⁴Guglielmo Volpi, "Relazione dell'Opera dell'Associazione Nazionale per l'Assistenza dei Missionari Cattolici Italiani," *La Rassegna Nazionale* 157 (1907), 89.

¹⁵Salezyen mezhebi, Salesli Aziz Francesco'nun öğretilerinden yola çıkılarak 1859 yılında Torino Valdocco'da tesis edilmiştir. 1869 yılında Papa 9. Pio tarafından resmî olarak tanınmıştır. Detaylı bilgi için bk. "Salesiani," Treccani, erişim 25 Eylül 2024, <https://www.treccani.it/enciclopedia/salesiani/>.

¹⁶Sgambella, "L'Associazione Nazionale a Smirne", 16.

¹⁷Türkçeye tam çevirisi Merkezî Kraliyet Kız İlkokulu olan okul çeşitli bilimsel metinlerde İtalyan Kız Okulu olarak geçmektedir. Bu çalışmada da yaygın ismi kullanılmıştır.

¹⁸19. yüzyılın sonlarına doğru İzmir'de İtalyanca öğretim yapan kız okulunun olmayışı gündeme getirilmiştir. Bu doğrultuda erkek okulları modeli üzerinden İzmir'de ücretsiz ve ücretli olmak üzere iki kız okulunun kurulması düşünülmüştür. Bk. Camera dei Deputati, *Relazione Presentata dal Presidente del Consiglio Ministro ad Interim degli Affari Esteri (Crispi): Riordinamento delle Scuole Italiane all'Estero, Seduta dell'11 Febbraio 1889*, 111. 1887 yılında ücretsiz İtalyan Kız Okulu, Ivrea Rahibelerinin yönetiminde açılmıştır. Ancak kısa bir süre içerisinde okulun yetersiz geldiği tespit edilmiştir. 1889 yılında Bakanlık müfettişi Mario Michela, okulun sadece İzmir'de ikamet eden fakir ailelerin kız çocuklarının eğitimini sağlamak için kâfi olabileceğini belirtmiştir. Bk. Mario Michela, "Scuola femminile delle Suore d'Ivrea a Smirne," *Relazione Presentata dal Presidente del Consiglio Ministro ad Interim degli Affari Esteri (Crispi): Riordinamento delle Scuole Italiane all'Estero, Seduta dell'11 Febbraio 1889* (Roma: Tipografia della Camera dei Deputati, 1889), 175. Mevcut okulun yetersiz olduğu gerekçesiyle 1902 yılında İzmir'in merkezî bir konumunda yeni bir okul binasının inşa projesi başlatılmıştır.

¹⁹İtalyan Kız Okulunun inşasının başlıca gerekçesi sayıca büyümekte olan İtalyan nüfusunun ihtiyacını karşılamaktır. Ancak bu proje, İtalya'nın Doğu Akdeniz'de güçlü temsiliyetinin ifade edilmesine de dayanmaktaydı. Bu çerçevede İtalyan Parlamenter Mario Michela 1889 tarihli raporunda ilginç bir yorumda bulunmuştur: "(...) Başta İzmir olmak üzere tüm Doğu'ya uygulanabilir şöyle bir tespitim vardır: Bir okulun başarisı, verilen eğitimin kalitesinden ziyade binasının görünümüne, kuruma atanan kavaşın sayısına ve altın yaldızlı üniformalarına, müfredatında yer alan özel derslerin sayısına, kısacası öğrencileri çekmek adına bir okulun ne kadar para harcamaya hazır olduğuna bağlıdır. Bk. Mario Michela, "Scuola femminile delle Suore d'Ivrea a Smirne," 106.

²⁰Cenk Berkant, "İzmir'de İki İtalyan Projesi: Stefano Molli (1858-1916) ve Giulio Mongeri (1873-1953)," *Ege Mimarlık* 89/90 (2015), 51.

²¹Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO), 2448.183554, 06.09.1322 [14 Kasım 1904].

²²Bu vesileyle okulun kurulmasında emeği geçen ANSMİ İzmir Komitesinin üyelerine ve Luigi Rossetti'ye İtalyan Devleti tarafından birer nişan verilmiştir. Pietro Aliotti'ye *Commenda della Corona d'Italia*, Antonio Solari'ye *Croce di Cavaliere della Corona d'Italia*, Giovanni Sugiani'ye *Croce di Cavaliere dei SS. Maurizio e Lazzaro*, Teofilo Sgambella ve Luigi Rossetti'ye *Cavaliere della Corona d'Italia* nişanları takdim edilmiştir. Bk. AANSMI, Smirne R. Consolato 1893-1906, 13/A, 10 Nisan 1906.

mında İngilizce, Almanca, Yunanca, müzik ve resim dersleri seçmeli ve ücretli olarak verilmekteydi²³.

Kaynak: Levantine Heritage Foundation, <https://www.levantineheritage.com/la-centrale-school.html>

Görsel 1: “Inauguration de l’Institut Italien, 6. Octobre”, Osmanlı dönemine ait İtalyan Kız Okulunun açılış törenini konu edinen sonradan renklendirilmiş kartpostal.

İzmir, 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde coğrafi konumu, Avrupalı yaşam tarzı, uluslararası siyaset koşulları ve ticaret imkânlarından dolayı giderek cazip bir destinasyon hâline gelmiştir. Bu süreçte İtalya Krallığı’nın bu bölgedeki çıkarlarının genişlemesiyle eş zamanlı olarak İzmir İtalyan topluluğunun gelişmesi, yakın ve uzak çevreden gelen İtalyan vatandaşlarının İzmir’de istihdam edilmesine yol açmıştır. Bu çerçevede İtalyan ressam ve eğitimci Spiridione Pisani, İzmir İtalyan Kız Okulu bünyesindeki İzmir İtalyan Güzel Sanatlar Okulunun müdürü olarak atanmış ve ailesiyle birlikte 1906 yılında İzmir’e yerleşmiştir²⁴.

1. Spiridione Pisani’nin Hayatı

Spiridione Luigi Pisani (Yunanca adı Σπύρος Πιζάνης/ Spyros Pizanis, 1871-1927), 28 Şubat 1871 tarihinde Korfu Adası’nda sanatçı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir²⁵. Babası Stefano Pisani ve annesi Maria Lanza, Korfu Katolik İtalyan topluluğuna mensuptu. Süsleme sanatçısı Stefano, Korfu’da önemli projelere

²³AANSMI, Smirne R. Consolato 1893-1906, 13/A, 5 Eylül 1906.

²⁴ASMAE, FONDO D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, “Pisani, Spiridione,” 156, Korfu 20 Mayıs 1906.

²⁵Archivio Storico dell’Accademia di Belle Arti di Roma/ Roma Güzel Sanatlar Akademisi Tarihi Arşivi (ABAR), Serie Studenti, Spiridione Pisani, Korfu 24 Ekim 1877.

katılmıştır. Oğulları Angelo ve Alessandro'yla birlikte çalışan Stefano Pisani, Korfu'da *Nobile Teatro di S. Giacomo* opera binasının restorasyon çalışmalarıyla Achilleion Sarayı'nın²⁶ duvar ve tavan süslemelerini gerçekleştirmiştir²⁷. Spiridione, ilk öğrenimini Korfu Kapodistrias Helenik Okulu'nda tamamlamıştır²⁸. Ardından Roma ve Atina'da öğrenim görmüştür²⁹. Roma Güzel Sanatlar Akademisi Hazırlık Kursu'na 7 Kasım 1887 tarihinde kayıt yaptırmıştır³⁰. Daha sonra Atina Güzel Sanatlar Akademisinde 1889-1896 yılları arasında resim ve gravür okumuştur³¹. 1890-1891 eğitim-öğretim yılında gravür bölümünün düzenlediği yarışmalara katıldığı eserleriyle ödül kazanmıştır³². Aynı yıllarda çeşitli karma resim sergileri ve sanat yarışmalarında yer almıştır. 1888 yılında 4. Olympia sanat yarışmasına peyzaj ve natürmort konulu eserlerle katılmış, 1896 Atina'da Kasdoni isimli kitabevinde "sarışın kadın başı" konulu eserini sergilemiştir. 1899 yılında Zappion'da düzenlenen Atina Sanat Sergisi'ne 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nı konu edinen "Gribovo Savaşı" isimli bir eserle katılmıştır³³. Spiridione Pisani, 1899'da Atina'da kurulan Sanatseverler Cemiyetinin (*Εταιρεία των Φιλοτέχνων*) üyesiydi. Sanatçının ismi, cemiyetin 1901 tarihli Sanatkârlar Yıllığında (*Επετηρίς Φιλοτέχνων*) temsilciler arasında yer almıştır³⁴. Bunun yanında Korfu'da meşhur ressam Charalambos Pachis'ten (1844-1891) resim dersi almıştır. İyon Adaları Ekolü'nün öncü ressamı arasında olan Charalambos Pachis'in atölyesinde Pisani'nin yanı sıra Angelos Giallinas (1857-1939) ve portre ressamı Georgios Samartzis (1868-1925) gibi önemli Korfulu sanatçılar yetişmiştir³⁵. Daha sonra Pisani, Charalambos Pachis'in kızlarından Melpomene'yle³⁶, Charalambos Pachis'in öğrencilerinden Georgios Samartzis de Spiridione Pisani'nin yakın dostu olduktan sonra onun kız kardeşlerinden Giuseppina 'Pepina' Pisani'yle evlenmiştir³⁷.

²⁶Achilleion Sarayı, 1889 ile 1890 yılları arasında Korfu'da Avusturya İmparatoriçesi Elisabeth'in (namıdiğer Sisi) emriyle sefa ve sağlığına kavuşmak amacıyla kurulan bir binadır. Neoklasik üsluptaki saray, İtalyan mimarlar Raffaele Carito ve Antonio Landi tarafından tasarlanmıştır. Yunan mitolojisi ve özellikle Achilles mitinden beslenen sarayın Pompei üslubundaki süsleme programına İtalyan ressamlar da katılmıştır. Angelika Dierichs, *Korfu-Kerkyra: die grüne Insel im Ionischen Meer von Nausikaa bis Kaiser Wilhelm 2* (Mainz: P. von Zabern, 2004), 51.

²⁷Γιωργος Ν. Καρτερ [Giorgios N. Karter], *Ανιχνευσεις και Εκτιμησεις* [Anichnefsis kai Ektimiseis] (yy: Gavrilidis, 2008), 30.

²⁸ABAR, Serie Studenti, Spiridione Pisani, Korfu 12 Ekim 1887.

²⁹Stelios Lydakis, *Geschichte der griechischen Malerei des 19. Jahrhunderts* (Münih: Prestel, 1972), 142.

³⁰ABAR, Serie Studenti, Spiridione Pisani, Roma 2 Kasım 1877.

³¹Πάννης Μπόλης [Giannis Bolis], Δημήτρης Παυλόπουλος [Dimitris Pavlóroulo], *Ελληνική Χαρακτική 1843 – 1915: Ιστορία, λεξικό χαρακτών* [Elliniki Charaktiki 1843 – 1915: Istoría, lexiko charakton] (Atina: Da Vinci, 2012), 122-123; Φώτος Γιοφύλλης [Fotos Gifyllis], *Ιστορία της νεοελληνικής τέχνης: (ζωγραφικής, γλυπτικής, χαρακτικής, αρχιτεκτονικής και διακοσμητικής) 1821-1941* [Istoria tis neoellinikís technis: (zografikis, glyptikis, charaktikis, architektonikis kai diakosmitikis 1821-1941] (Atina: To Elliniko Vivlio, 1962), 220.

³²Μπόλης [Bolis], Παυλόπουλος [Pavlóroulo], *Ελληνική Χαρακτική 1843 – 1915: Ιστορία, λεξικό χαρακτών* [Elliniki Charaktiki 1843 – 1915: Istoría, lexiko charakton], 148.

³³Μπόλης [Bolis], Παυλόπουλος [Pavλόroulo], *Ελληνική Χαρακτική 1843 – 1915: Ιστορία, λεξικό χαρακτών* [Elliniki Charaktiki 1843 – 1915: Istoría, lexiko charakton], 122-123.

³⁴"Μέλη της Εταιρείας" [Méli tis Etaireías], *Επετηρίς Φιλοτέχνων* [Epetiris Filotechnon] 1 (1901), 45.

³⁵Korfulu ressam Charalambos Pachis (1844-1891), eğitimini Roma S. Luca Akademisinde tamamlamıştır. Uzun bir Avrupa seyahatinden sonra 1870 yılında Korfu adasına dönerek önce Kapodistria Okulunda görev yapmış daha sonra kendi atölyesini kurmuştur. Büyük tarih konulu kompozisyonlar, manzara ve portre, ressamın tablolarında en çok işlediği konular arasındadır. Bk. "Pachis Charalambos," Greece National Gallery, erişim 13 Şubat 2024, <https://www.nationalgallery.gr/artist/pachis-charalabos/>.

³⁶Καρτερ [Karter], *Ανιχνευσεις και Εκτιμησεις* [Anichnefsis kai Ektimiseis], 30.

³⁷Καρτερ [Karter], *Ανιχνευσεις και Εκτιμησεις* [Anichnefsis kai Ektimiseis], 31.

Kaynak: Karter, Anichnefseis kai Ektimiseis, 28.

Görsel 2: Spiridione Pisani.

Spiridione Pisani, 1898 yılında 26 yaşındayken Korfu'daki İtalyan Kraliyet Erkek İlkokulu (*Regia Scuola Elementare Maschile*) bünyesinde dönemin İtalya Dış İşleri Bakanı S.E. Canevaro'nun desteğiyle akşam resim okulu kurmuştur³⁸. 1905-1906 eğitim-öğretim yılına gelindiğinde bahsi geçen özel okulun öğrenci sayısı yüz dördü bulmuştur. İtalyan Dış İşleri Bakanlığı arşiv belgelerine göre öğrencilerden otuz biri İtalyan, yetmiş üçü yabancı uyrukluydu³⁹. Bunun yanında Korfu'da Pisani, kendi atölyesini de kurmuştur⁴⁰. 1905 yılında Pisani'nin on öğrencisi bulunmaktaydı⁴¹. Atölyede yetişmiş ressamlar arasında Fotos Giofyllis (gerçek adı Spyros Mousouris) ve Epaminondas Thomopoulos bulunmaktaydı⁴². Özellikle Fotos Giofyllis, Spiridione ve Korfu'daki atölyesiyle ilgili bilgiler vermektedir ve öğrencilik anılarını paylaşırken Spiridione Pisani'nin atölyesinin "Havadar, değerli sanat eserleri, zarif eşya ve kitaplarla dolu (...)"⁴³ olduğunu aktarmaktadır.

20. yüzyılın başlarına gelindiğinde Pisani ailesi (reisi Spiridione, eşi Melpomene Pachis ve çocukları Leda, Elettra⁴⁴ ve Vittorio⁴⁵), Spiridione'nin İzmir'de bir güzel sanatlar okulu açmakla görevlendirilmesiyle 1906 yılında Osmanlı topraklarına yerleşmiştir. 1911 yılına kadar İzmir İtalyan Kız Okulu bünyesinde devam

³⁸Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri / İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diplomasi Tarihi Arşivi (ASMAE), FONDO D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, "Pisani, Spiridione," 156, 30.03.1925; ASMAE, FONDO D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, "Pisani, Spiridione," 156, 22.10.1924.

³⁹Ministero degli Affari Esteri, *Annuario delle Scuole Italiane all'Estero Governative e Sussidiate* (Roma: Tipografia del Ministero degli Affari Esteri, 1904), 3, 60.

⁴⁰Μπόλης [Bolis], Παυλόπουλος [Pavlórou], *Ελληνική Χαρακτική 1843-1915: Ιστορία, λεξικό χαρακτών* [Elliniki Charaktiki 1843 – 1915: Istoría, lexiko charakton], 122.

⁴¹Γιοφύλλης [Giofyllis], *Ιστορία της νεοελληνικής τέχνης: (ζωγραφικής, γλυπτικής, χαρακτικής, αρχιτεκτονικής και διακοσμητικής) 1821-1941* [Istoria tis Neoellinikis Technis: (Zografikis, Glyptikis, Charaktikis, Architektonikis Kai Diakosmitikis 1821-1941)], 220.

⁴²"13/12/1981: «Φεύγει» ο Φώτος Γιοφύλλης" ["«Fevgei» o Fotos Giofyllis"], Corfu Stories, erişim 5 Şubat 2024, <https://corfustories.com/2020/12/13/13-12-1981-fevgei-o-fotos-giofyllis/>.

⁴³Κάρτερ [Karter], *Ανιχνεύσεις και Εκτιμήσεις* [Anichnefseis kai Ektimiseis], 30.

⁴⁴Elettra Pisani 1922 yılında İzmir İtalyan Levanteni Ernesto Francesco Maria Giuseppe Mainetti'yle evlenmiştir. Dönemin ender kadın illüstratörleri arasında olan Elettra Pisani, Elettra Mainetti ismiyle 1930'larda Torino'da basılan *L'Illustrazione del Popolo* isimli resimli gazetenin kapaklarını çizmiştir. Bk. "Ernesto Francesco Maria Giuseppe," Geneanet, erişim 9 Şubat 2024, <https://gw.geneanet.org/marmara2?n=mainetti&oc=&p=ernesto+francesco+maria+giuseppe>; "Illustrazione del Popolo. Anno XVII n. 27, 1937. Supplemento della Gazzetta del Popolo," IBS, erişim 31 Mart 2024, <https://www.ibs.it/illustrazione-del-popolo-anno-xvii-libri-vintage-vari/e/2560643398141>.

eden bu görevinin yanı sıra Spridione Pisani aynı yılda günümüzde Atatürk Lisesi olarak bilinen ve kentin en prestijli okullarından İzmir Mekteb-i Sultanisinde resim öğretmenliği yapmıştır⁴⁶. Spiridione Pisani, 1911-1912 Trablusgarp Savaşı, 1914-1918 I. Dünya Savaşı ve en sonunda 1919 yılındaki İzmir'in işgali sebebiyle İzmir'deki sanatsal faaliyetlerine aralıklı olarak devam edip 1919 yılına kadar sürdürmüştür. İzmir'in işgali sonrasında kentten ayrılmak zorunda kalan Pisani ailesi, Haziran 1919'da Roma'ya yerleşmiştir⁴⁷. Spiridione Pisani, Korfu'yla olan bağını koparmadan İtalya'da resim dersi vermeye devam etmiştir. 1927 yılında elli yedi yaşındayken Roma'da vefat etmiştir⁴⁸.

2. Spiridione Pisani'nin Sanatı

Sanat üretimi açısından Spiridione Pisani, Korfu Ekolü ve hocası ressam Charalambos Pachis'ten etkilendirilmiştir. 19. yüzyılda İyon Adaları ve Korfu Ekolü'nün gelişiminde İtalyan etkisi önem taşımaktadır. Bu doğrultuda İyon Adaları ressamlarının Roma, Napoli ve Venedik gibi İtalyan kentlerinde eğitim görme geleneği oldukça köklüdür⁴⁹. Hocası Charalambos Pachis'in etkileri özellikle Pisani'nin figürlü eserlerinde daha barizdir. Sanatçının manzara ve deniz manzarası konulu eserlerinde ise izlenimciliğin etkisi görülmektedir. Charalambos Pachis ve Spiridione Pisani'nin Korfu manzarası içeren iki eseri, sanatçıların ortak ve farklı yönlerini göstermektedir. Charalambos Pachis'in 1873 tarihli tuval üzerine yağlı boya eseri Rönesans etkilerini taşımaktadır (**Görsel 3**). Atmosferik bir manzara olan bu kompozisyonda çizgisellik hâkimdir. Bu durum özellikle Floransa Ekolü'nü çağrıştırmaktadır. Spiridione Pisani'nin 1890'lara tarihlenen aynı konudaki karton üzerine sulu boya eseri ise çizimden ziyade renk üzerinden kurulmuştur (**Görsel 4**). Manzara hatları, renklerin yan yana ilişmesi aracılığıyla belirlenmektedir. Sonuç olarak, Charalambos Pachis klasik akademik resim sanatı geleneğine uygun olarak kompozisyonunda *mimesis* (taklit) kavramına odaklanmıştır. Spiridione Pisani ise eserinde izlenimciliğin getirdiği sanat arayışı doğrultusunda ışık ve renk öğelerini ön plana çıkarmıştır. Bu yönüyle İyon Adaları Ekolü'ne yenilik katan Spiridione Pisani, Korfu'ya İtalya yoluyla izlenimciliği getiren sanatçılardan biridir⁵⁰. Bu doğrultuda ressamın öğrencilerinden Fotos Gifyllis, Spiridione Pisani'nin resim derslerinde çizimden ziyade ışık ve renk kavramlarına önem verdiğini belirtmiştir. Gifyllis, Spiridione Pisani'den aldığı resim derslerine dair şu anısını da paylaşmıştır: “Bana alçıdan bir büstün resmini sadece renk kullanarak yaptırmıştı. Genç ressama [Spiridione Pisani] göre bu yöntem, renkleri en ince varlığıyla görebilmek için en iyi yöntemdi.”⁵¹.

Spridione Pisani'nin 1894 tarihli tuval üzerine yağlı boya bir eseri, sanatçının Atina dönemindeki sanat üretimine örnektir (**Görsel 5**). Bir yelkenli deniz manzarası olan eser, izlenimcilik akımının yanı sıra romantizm etkilerini de barındırmaktadır. Sisli ve karanlık gökyüzünde beliren kara bulutların arasından yükselen güneş ışığı, yelkenlilerin neredeyse siluet gibi görünmesine sebep olurken manzaraya da alegorik

⁴⁵İllüstratör ve ressam Vittorio Pisani, Korfu Adası'nda 13 Ekim 1899 tarihinde doğmuştur. Eğitimini Roma Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümünde tamamlamıştır. 1921 yılında Roma'da bulunan Prenses Kadriye Hüseyin'in kaleme aldığı *Lettres d'Angora La Sainte* (Mukaddes Ankara'dan Mektuplar) kitabı için Kurtuluş Savaşı'nın zorlu koşullarını tanıtan on sulu boya eserinden oluşan bir seri illüstrasyon gerçekleştirmiştir. 1922 yılında Roma'da basılan *La Tribuna Illustrata* isimli resimli gazetede illüstratör olarak çalışmaya başlamıştır. İllüstratör ve grafik tasarımcı olarak çok sayıda propaganda konulu afiş ve kartpostal yayımlamıştır. İtalyan Jandarma Teşkilatı için sulu boya ve büyük boyutlu yağlı boya tablolar yapmıştır. Bk. Giulia Bei, “Geç Osmanlı Dönemi Türk-İtalyan Sanat İlişkileri: Pisani Ailesi Örneği,” *Conversazioni Italo-Ottomane/İtalyan-Osmanlı Konuşmaları/Italo-Ottoman Conversations*, ed. Consuelo Emilj Malara, Giorgio Ennas ve Musa Toprak (Ankara: İtalya Dostluk Derneği, 2023), 281-295.

⁴⁶BOA, Maarif İbtidai (MEİBT). 414.70, 07.03.1331 (14 Şubat 1913); BOA.BEO.4159.311898.

⁴⁷Galleria Arrigo Boito, *L'Arte dell'Illustrazione di Vittorio Pisani: Municipio Sala Esposizioni dal 2 Agosto al 6 Settembre 1992* (Feltre: Castaldi, 1992), 6.

⁴⁸Καρτερ [Karter], *Ανιχνευσεις και Εκτιμησεις* [Anichnefseis kai Ektimiseis], 32.

⁴⁹Φώτος Γιοφύλλης [Fotos Gifyllis], “Άγγελος Γυαλινάς” [Angelos Gyalinas], *Νέα Εστία* [Nea Estia] 689 (1956), 370.

⁵⁰Γιοφύλλης [Gifyllis], *Ιστορία της νεοελληνικής τέχνης: (ζωγραφικής, γλυπτικής, χαρακτικής, αρχιτεκτονικής και διακοσμητικής) 1821-1941* [Istoria tis Neoellinikis Technis: (Zografikis, Glyptikis, Charaktikis, Architektonikis Kai Diakosmitikis 1821-1941)], 367.

⁵¹Καρτερ [Karter], *Ανιχνευσεις και Εκτιμησεις* [Anichnefseis kai Ektimiseis], 31.

bir atmosfer katmaktadır. Sanatçı, su üzerindeki ışığın kırılmasını keskin fırça darbeleriyle ustalıkla yakalamıştır. Spiridione Pisani'nin günümüze ulaşan nadir yağlı boya tablolarından olan bu eser, 1998 yılında Yannis Perdio Koleksiyonu'nda yer alarak Atina Ulusal Galerisi Alexandros Soutsos Müzesinde sergilenmiştir⁵². Söz konusu tablo, 24 Eylül 2020 tarihinde Atina'da Vergos Auctions P.C. müzayede evinde açık artırmayla satılmıştır⁵³.

Kaynak: Ulusal Galerisi Alexandros Soutsos Müzesi, Koutlidis Resim Koleksiyonu, <https://www.nationalgallery.gr/en/artwork/corfu/>

Görsel 3: Charalambos Pachis, "Korfu manzarası," 1873, tuval üzerine yağlıboya, 57x73 cm.

Kaynak: Corfu Art Gallery

Görsel 4: Spiridione Pisani, "Korfu," 1890 civarı, karton üzerine sulu boya, 77x40 cm.

⁵²Βεργόε [Vergoe], *Νεοελληνικής Ζωγραφικής και Γλυπτικής, Ιστορικών και Φιλελληνικών Αντικειμένων*: 24 Σεπτεμβρίου 2020, 6:3 0 μ.μ [Neοe-l-linikis Zografikis kai Glyptikis, Istorikon kai Filellinikon Antikeimenon (24 Septemvriou 2020, 6:3 0 m.m)] (yy: Vergoe, 2020), 32-33, erişim 6 Temmuz 2025, <https://erp.vergosauctions.com/uploads/auctions/1693/Catalogue.pdf>.

⁵³"Spyridon Pizanis Sold at Auction Prices," Invaluable, erişim 23 Eylül 2024, <https://www.invaluable.com/artist/pizanis-spyridon-lw7c2t9k7r/sold-at-auction-prices/>.

Kaynak: VERGOS Auctions, Greece, <https://www.vergosauctions.com/auctions/detail/category/4/auction/1693/item/47>

Görsel 5: Spiridione Pisani, “Balıkçı Tekneleri,” 1894, tuval üzerine yağlı boya, 34,5 x 67,5 cm.

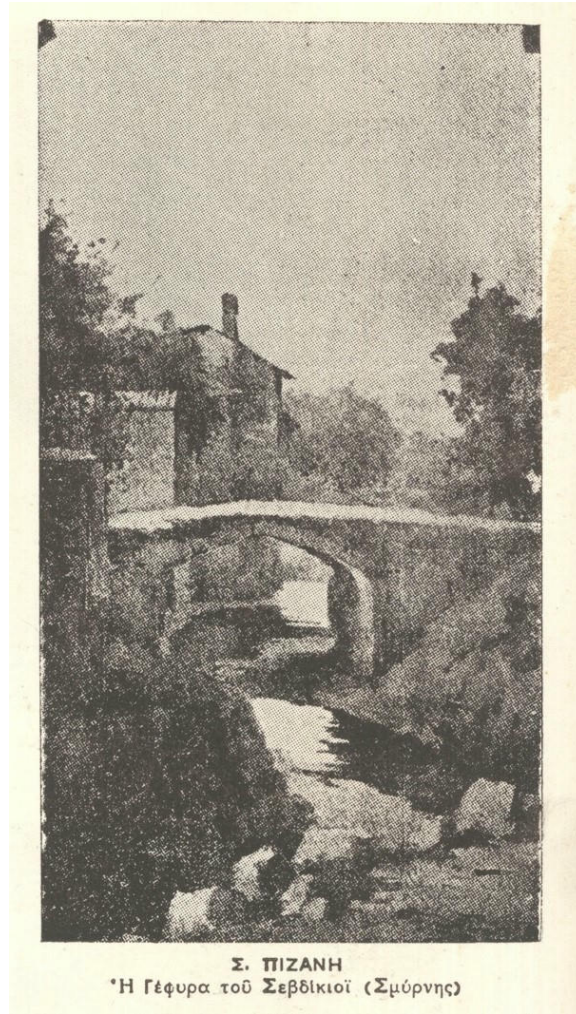
Spiridione Pisani’nin bir diğer tuval üzerine yağlı boya eseri olan “Napoliten” (Napolili) adlı çalışma, bir kadın figürünü tasvir etmektedir (**Görsel 6**). Üzerinde tarih bulunmayan bu tabloyu, İtalya’ya atıfta bulunmasından dolayı sanatçının Roma’da geçirdiği öğrencilik döneminde yaptığı düşünülebilir. Üç çeyrek profilden görülen kadın başı, portre olmasından ziyade bir resim atölyesi çalışmasını andırmaktadır. Kompozisyon-daki anatomik hatalar ve gölgelendirme çalışması, bu tablonun güzel sanatlar akademisinde canlı model üzerinden yapılmış bir etüt çalışması olduğunu düşündürmektedir.

Kaynak: Corfu Museum, <https://corfu-museum.gr/index.php/el/ct-menu-item-17/55-painting/233-20-corfu-painters-till-the-end-of-20th-century?showall=1&limitstart=>

Görsel 6: Spiridione Pisani, Napoliten, tuval üzerine yağlı boya.

Fotos Giofyllis, Spiridione Pisani'nin Korfu ve İzmir konulu manzaralar çizdiğini aktarmıştır. Giofyllis, sanatçının İzmir'de yaptığı "Seydiköy Köprüsü" ve "Bunar" isimli iki eserden söz etmektedir⁵⁴. Spiridione Pisani'nin İzmir dönemindeki sanat üretimine değerli bir örnek olan bu sulu boya çalışmaları kayıptır. Ancak "Seydiköy Köprüsü" 1956 yılında *Φιλολογική Πρωτοχρονιά* (Filologiki Protochronia) aylık dergisinde siyah beyaz olarak yayımlanmıştır (**Görsel 7**). Dergide bir Aydın manzarası olduğu belirtilen eserin Spiridione Pisani'nin en başarılı çalışmalarından biri olduğu vurgulanmaktadır⁵⁵. Sanatçının İzmir dönemine ait bir diğer eseri, yelkenli konulu küçük boyutlu bir karton üzerine sulu boya çalışmasıdır⁵⁶. Eser (**Görsel 8**), Spiridione Pisani'nin oğlu Vittorio Pisani'nin eserleriyle birlikte Feridun Falay'ın⁵⁷ sanat koleksiyonunda bulunmaktadır. Bu durum, Pisani ailesinin İzmir İtalyan Levanten topluluğunun yanı sıra Erken Cumhuriyet elitiyle yakınlığını da göstermektedir.

Σ. ΠΙΣΑΝΗ
*Η Γέφυρα τοῦ Σεβδίκιοι (Σμύρνης)

Kaynak: Mavridis, Filologiki Protochronia, 214

Görsel 7: Spiridione Pisani, "Seydiköy Köprüsü," karton üzerine sulu boya.

⁵⁴Γιοφύλλης [Giofyllis], *Ιστορία της νεοελληνικής τέχνης: (ζωγραφικής, γλυπτικής, χαρακτικής, αρχιτεκτονικής και διακοσμητικής) 1821-1941* [Istoria tis Neoellinikis Technis: (Zografikis, Glyptikis, Charaktikis, Architektonikis Kai Diakosmitikis 1821-1941)], 220.

⁵⁵Αριστ Ν. Μαυρίδης [Arist N. Mavridis], *Φιλολογική πρωτοχρονιά* [Filologiki Protochronia] (Atina: y.y., 1956), 207.

⁵⁶Bu eser, Eczacı Celal Öçal'ın *Kurtuluş Savaşımıza Sanatıyla Katkıda Bulunan İtalyan Ressam Vittorio Pisani* başlıklı kitabında Vittorio Pisani'nin gerçekleştirdiği bir eser olarak yayımlanmıştır. Bk. Celal Öçal, *Kurtuluş Savaşımıza Sanatıyla Katkıda Bulunan İtalyan Ressam Vittorio Pisani* (İzmir: Koza Yayınları, 2007), 23. Ancak Vittorio Pisani ve babasının imzalarını karşılaştırdığımızda söz konusu eserin Spiridione Pisani'ye ait olduğu anlaşılmaktadır.

⁵⁷Feridun Falay, Atatürk'ün silah arkadaşı Fahrettin Altay'ın kardeşi Fikri Altay'ın damadıdır. Bk. Mustafa Okulu, "Fahrettin Altay" (Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2009), 116.

Kaynak: Öçal, Kurtuluş Savaşımıza Sanatıyla Katkıda Bulunan İtalyan Ressam Vittorio Pisani, 23

Görsel 8: Spiridione Pisani, "Peyzaj," karton üzerine sulu boya, 49×16 cm, Feridun Falay Koleksiyonu.

Spiridione Pisani'nin Yunanistan, Osmanlı Devleti ve İtalya'ya kadar uzanan sanat üretimi en çok manzara, deniz manzarası ve portre türünde yaptığı yağlı ve sulu boya eserlerden ibarettir. Sanatçının arkadaşlarından İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucularından biri olan Nail Moralı, sanatçının özellikle sulu boya tekniğini tercih ettiğini aktarmıştır⁵⁸. Spiridione Pisani'nin sanat üretiminin büyük bir kısmı dağılmış veya özel koleksiyonlara girmiştir. Bu konuyla ilgili sanat koleksiyoneri Giorgos Karter, Spiridione Pisani'nin eserlerinin günümüzde Korfu, İzmir, Ankara, Atina, Cenova ve Roma'da bulunduğu işaret etmiştir⁵⁹.

3. Korfu'dan İzmir'e: Spiridione Pisani'nin İtalyan Kız Okulu Bünyesinde İzmir İtalyan Güzel Sanatlar Okulunu Açması

20 Mayıs 1906 tarihinde İtalyan Güzel Sanatlar Okulunun müdürlüğüne tayin edilen Spiridione Pisani, ailesiyle birlikte İzmir'e yerleşmek üzere Korfu'da görev yaptığı okuldaki ayrılmıştır⁶⁰. Dönemin İtalya İzmir Konsolosu Odoardo Toscani, İzmir'de İtalyan Etkisinin Gelişmesi için Farklı Öneriler (*Proposte diverse per lo sviluppo dell'influenza italiana a Smirne*) başlıklı 1906 tarihli raporda bu okulu bizzat desteklediğini

⁵⁸Nail Moralı, *Mütarekede İzmir. Önceleri ve Sonraları* (İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2002), 72.

⁵⁹Καρτερ [Karter], *Ανιχνευσεις και Εκτιμησεις* [Anichnefsis kai Ektimiseis], 32.

⁶⁰ASMAE, FONDO D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, "Pisani, Spiridione," 156, Korfu 20 Mayıs 1906.

aktarmıştır⁶¹. Bu belgeyi takip eden 6 Kasım 1906 tarihli raporda da Konsolos Toscani, Pisani'nin görevlendirildiğini ifade etmiştir:

*“Okullarımız etrafında entelektüel açıdan dolu bir ortam yaratmak, bahsi geçen kurumların topluluğumuzun en aydın kitleleri ile anlaşmalarını ve bu kitleler arasında dilimizin daha kolay yayılmasını sağlamak amacı ile (...) ANSMI'nin ücretli okullarında (...) daha önce Korfu'da Kraliyet okullarımızda öğretmenlik yapmış Prof. Pisani'nin görevlendirildiği bay ve bayana mahsus özel bir çizim ve resim okulunun kurulmasını destekledim.”*⁶²

Diplomat olmasının yanı sıra ressamlık da yapan Konsolos Toscani'nin bahsi geçen girişimi desteklemesi değerlidir⁶³. Konsolosun destekleri, İtalyan Kız Okulu Müdürü Rahibe Maurilia Pizzera⁶⁴'nin ANSMI Başkanı Schiaparelli'ye düzenli olarak ilettiği raporlara da yansımıştır⁶⁵. Bu bilgiler ışığında İzmir'de bir İtalyan güzel sanatlar okulunun açılması İtalya Krallığı'nın Doğu Akdeniz bölgesinde güç kazanma politikası içerisinde diplomatik bir girişim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede okul, İtalyan Kız Okulu bünyesinde resmî olarak 5 Kasım 1906 tarihinde açılmıştır⁶⁶.

Spiridione Pisani'nin okulunun açılışı devrin İzmir'de Osmanlı Türkçesiyle yayımlanan gazetelerine de yansımıştır. *Hizmet* gazetesinde çıkan bir haberde İkinci Kordon'da “Mösyö Pizanni tarafından hususi Sanayi-i Nefise Mektebi”nin kurulacağı bilgisi verilmiştir⁶⁷. Gazete haberinde okulda eğitimini tamamlayan öğrencilerin, Avrupa'daki Güzel Sanatlar Akademilerine kaydını yaptırabileceği belirtilmiştir. Spiridione Pisani'nin okulunun Avrupa'daki eğitim sistemiyle denklik içinde olduğunu gösteren bu bilgi, okulun önemini vurgulamaktadır.

İtalyan Güzel Sanatlar Okulunun öğrencisi sayısı 1906-1907 eğitim öğretim yılında yirmiyi bulmuştur. Öğrencilerinden onu okula dışarıdan devam etmekteydi⁶⁸. İtalyan Kız Okulunun salonlarında güzel sanatlar okulunun öğrencilerinin hazırladığı eserlerin yer aldığı sergiler düzenlenmekteydi. Yoğun bir katılım sağlanan bu sergilerde yer alan eserlerin önemli bir kısmını canlı modelden yapılan tuval üzerine yağlı boya tablolar ve çizimlerden oluşturmaktaydı⁶⁹. Bahsi geçen resim sergileri, Pisani'nin İtalyan Levanten topluluğu içerisindeki saygınlığını artırmakla kalmamış, zaman zaman Yunanca basında da yer bulmuştur.

⁶¹ASMAE, Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 1938, B/73, “Toscani a Ministero degli Affari Esteri”, İzmir 20 Ekim 1906.

⁶²ASMAE, Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 1938, B/73, İzmir 06.11.1906.

⁶³Odoardo Toscani Roma'da 18 Aralık 1859 tarihinde varlıklı bir ailede doğmuştur. 1880 yılında Roma Kraliyet Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. Dış İşleri Bakanlığı'nda görev yaparak diplomatik kariyerine ilk adım atan Toscani, 7 Şubat 1885 tarihinde Tunus'ta görevlendirilmiş, daha sonra 21 Şubat 1886 tarihinde İstanbul'a atanmıştır (Ministero degli Affari Esteri, *Annuario diplomatico del Regno d'Italia per l'Anno 1890*, Roma: Tipografia del Ministero degli Affari Esteri, 1890, 250). İzleyen yıllarda Mısır'da görev yapan Toscani, 22 Ağustos 1904 İzmir'e atanmış, bu kentte 13 Haziran 1914 tarihinde vefat etmiştir. Bk. Ministero degli Affari Esteri, *Annuario Diplomatico del Regno d'Italia per l'Anno 1909* (Roma: Tipografia del Ministero degli Affari Esteri, 1909), 68; Ministero degli Affari Esteri, *Bollettino del Ministero degli Affari Esteri: Gennaio 1914* (Roma: Tip. Eizeviriana, Francesco Marcolli, 1914), 250. Diplomat olarak kariyeri yanında ressamlık yapan Konsolos Toscani portre, savaş konulu tabloları ve Doğu'ya seyahatlerinin etkisi altında yaptığı Oryantalizm kapsamındaki eserleriyle ünlenmiştir. 1883 Torino Sergisi'nde *In Marcia*, *Alt* ve *Crimea 15 Agosto 1855* adlı tabloları, 1883 Roma Sergisi'nde *Un Etèra* adlı eseri sergilenmiştir. 1889 yılında Tunus seyahatinin izlenimlerini içeren *Tunisi* adlı kitabını yazmış, illüstrasyonlarını kendisi gerçekleştirmiştir. Bk. Ugo Fleres, “Esposizione Artistica di Torino”, *Giornale per Bambini* 22 (1884), 350; Angelo De Gubernatis, *Dizionario degli Artisti Italiani Viventi: Pittori, Scultori e Architetti* (Floransa: Le monnier, 1889), 524.

⁶⁴Rahibe Maurilia Pizzera 1902-1915 yılları arasında İtalyan Kız Okulunda müdürlük yapmıştır. Bk. Francesco da Scandiano, *Le RR. Suore dell'Immacolata Concezione d'Ivrea a Smirne nel 50. Anno di Loro Apostolato, 1887-1937; Cenni Storici* (Parma: Libreria Editrice «Frate Francesco», 1938), 81.

⁶⁵1906 tarihli bir belgede Rahibe Maurilia, okulun açılış hazırlıklarını anlatırken Konsolos'un okulun açılmasını “dört gözle beklediğinin” altını çizmiştir. Bk. AANSMI, 556-13/B, Smirne Suore d'Ivrea 1904-1910, 20 Ekim 1906.

⁶⁶AANSMI, 556-13/B, Smirne Suore d'Ivrea 1904-1910, 20 Ekim 1906.

⁶⁷Sadiye Tutsak, *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler: 1850-1950* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 246.

⁶⁸AANSMI, 556-13/B, Smirne Suore d'Ivrea 1904-1910, 14 Aralık 1906.

⁶⁹Teofilo Sgambella, “Le Nostre Scuole a Smirne”, *Le Missioni Cattoliche Italiane: Bollettino dell'Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Cattolici Italiani* 1 (1908), 11.

Bu bağlamda, İzmir’de Yunanca olarak yayımlanan *Kosmos* gazetesinde 1909 yılında okulla ilgili iki haberin çıkmış olması dikkat çekicidir. 15 Temmuz 1909 tarihli ve “İtalyan Okulundan Kareler” (Από την έκθεση της ιταλικής) başlıklı haberde, resim okulunun sergilediği bazı eserlerin görüldüğü fotoğraflar yayımlanmıştır⁷⁰. Bu görsel kaynaklar, Pisani’nin okulunun eğitim kalitesini ve öğrencilerin kimliklerini tespit etmek açısından son derece önemlidir (**Görsel 9**).

Kaynak: *Kosmos*, 15 Temmuz 1909, 248. Selanik Aristoteles Üniversitesi Kütüphanesi, 5305_15.

Görsel 9: Pisani’nin okulunun öğrencilerinin çizdiği tablolar.

1911 yılında birliğin 50. yılı kutlamalarına hazırlanan İtalya’da Roma, Floransa ve Torino’da ulusal ve uluslararası sergiler düzenlenmiştir. 29 Nisan-31 Ekim 1911 tarihleri arasında Uluslararası Torino Endüstri ve Çalışma Sergisi (*Esposizione Internazionale delle Industrie e del Lavoro di Torino*) bünyesinde Yurt Dışındaki İtalyanlar (*Italiani all’Estero*) kategorisine Ivrea Rahibeleri ve Salezyen Rahipleri tarafından yönetilen İzmir İtalyan okulları da katılmıştır. İtalyan Kız Okulu, yukarıdaki kategori içerisinde eğitim ve sanat alanında yaptığı çalışmaların sonucunda İtalya’yı yurt dışında çok iyi temsil etmesi sebebiyle altın madalyayla ödüllendirilmiştir⁷¹. Okul, sergiye özellikle resim ve el işi çalışmalarıyla katılmıştır⁷². Resim çalışmaları, Spiridione Pisani’nin öğrencileri tarafından hazırlanmıştır. Sergiye toplam on beş adet tuval üzerine yağlı boya ve sekiz adet çizim olmak üzere yirmi üç eser gönderilmiştir⁷³. Katılan öğrencilerin isimleri aşağıdaki gibidir: “Isabella di Caravel, Hilda Mainetti, Giulia Pestemanzoglou, Angela Fedeli Neri, Warda Pasquarello, Selma Geohami, Laila Geohami, Mabel Kiser Pallamani, Wirginia Hehran, Maria Sayegli, Berdyonhie Salessien”⁷⁴. Aralarında İzmir Levanten topluluğunun en prestijli ailelerinden bazılarının çocuklarının isimleri bulunan yukarıdaki

⁷⁰Gazete haberinin tamamında kimliği tespit edilebilen Warda Pasquarello, Hilda Mainetti, Selma ve Laila Geohamy, Barf ve Mortman’a ait eserler de yayımlanmıştır. Bk. “Από την έκθεση της ιταλικής” [Apo tin Ekthesi tis Italikis], *Kosmos*, 15 Temmuz 1909, 248-249.

⁷¹Esposizione Internazionale delle Industrie e del Lavoro, *Elenco Generale Ufficiale delle Premiazioni: Torino 1911* (Torino: Momo, 1912), 130.

⁷²Francesco da Scandiano, *Le RR. Suore dell’Immacolata Concezione d’Ivrea a Smirne nel 50. Anno di Loro Apostolato, 1887-1937; Cenni Storici*, 42.

⁷³AANSMI, 556-13/B, Smirne Suore d’Ivrea 1904-1910, 23 Ocak 1911.

⁷⁴AANSMI, 556-13/B, Smirne Suore d’Ivrea 1904-1910, 19 Şubat 1913.

liste, güzel sanatlar okulunun toplumun üst sınıfının ilgisini çektiğine işaret etmektedir⁷⁵. Sergi kapsamında Spiridione'nin öğrencilerinden Marie Antoinette Agatha 'Laïla' Geohamy (Laila Gehami)⁷⁶'nin bir eseri gümüş madalya kazanmıştır.

Kaynak: G. Ricordi e C. - Museum of Arts and Crafts, Hamburg, Germany - CC0.

Görsel 10: “Exposition Internationale des Industries et du Travail. Turin 1911,” 1911 Uluslararası Torino Endüstri ve Çalışma Sergisi Afişi.

4. Trablusgarp Savaşı Sebebiyle Spiridione Pisani'nin Sınır Dışı Edilmesi ve 1913 Yılında Okulun İtalyan Devleti Tarafından Finanse Edilmesi

29 Eylül 1911 tarihinde başlayan Trablusgarp Savaşı, Osmanlı-İtalya ilişkilerinin gerilmesine yol açmıştır. Bu çerçevede İzmir Mekteb-i Sultanisinde görev yapan Spiridione Pisani, 30 Eylül 1911 tarihinde işten çıkarılmıştır⁷⁷. Akabinde Osmanlı Devleti'nde görev yapan pek çok İtalyan vatandaşı gibi, Spiridione Pisani ve ailesi de sınır dışı edilmiştir. İtalyan arşiv belgelerine göre Spiridione Pisani, 1912 yılında ailesiyle birlikte

⁷⁵Spiridione Pisani'nin kız öğrencileri arasında Hilda Mainetti'nin ağabeyi olan Ernesto Francesco Maria Giuseppe Mainetti, Pisani'nin kızlarından Elettra'yla evlenmiştir. Bk. “Ernesto Francesco Maria Giuseppe Mainetti,” Geneanet, erişim 4 Temmuz 2025, <https://gw.geneanet.org/marmara2?n=mainetti&oc=&p=ernesto+francesco+maria+giuseppe>. Bu durum, Pisani ailesinin güzel sanatlar okulu aracılığıyla İzmir İtalyan Levanten elitiyle de kalıcı bağlar kurduğunu ve neticede ailenin İzmir'de saygın bir konum edindiğini göstermektedir. Ayrıca Elettra Pisani de geldiği ailenin geleneğine uygun olarak sanat alanında bir kariyer benimsemiştir. Elettra Mainetti adıyla Torino merkezli *La Gazzetta del Popolo* gazetesinin haftalık resimli eki olarak yayımlanan *L'Illustrazione del Popolo* gazetesinde illüstratör olarak görev yapmıştır. Bu çerçevede Elettra, dönemin ender kadın illüstratörlerinin biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bk. *L'Illustrazione del Popolo*, 9-15 Mayıs 1937 (XV); *L'Illustrazione del Popolo*, 3-9 Ocak 1937 (XV); *L'Illustrazione del Popolo*, 20 Aralık 1935-4 Ocak 1936 (XIV).

⁷⁶Marie Antoinette Agatha 'Laïla' Geohamy, İzmir Katolik topluluğunda 5 Şubat 1892'de doğmuştur. Babası Paris Société Asiatique (Asya Derneği) üyesi Selim Geohamy, annesi Amélie Vitale'di. Bk. Société Asiatique, *Journal Asiatique Ou Recueil De Memoires: Août-Septembre-Octobre* (Paris: A L'Imprimerie Impériale, 1885), 141. 'Laïla' Geohamy'ın soyağacı için bk. “Laïla Geohamy,” Geneanet, erişim 13 Şubat 2024, <https://gw.geneanet.org/marmara2?lang=en&pz=mathilde&nz=d+andria&p=laila&n=geohamy>.

⁷⁷ASMAE, Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 193, 191.3, SF18, Spiridione Pisani, 30 Ocak 1913.

Roma'dadır⁷⁸. Roma'da kurulan, Türkiye'den Sınır Dışı Edilen Vatandaşlara Yardım Merkez Komisyonu Başkanı tarafından yazılan 28 Şubat 1912 tarihli bir dilekçede "kritik bir maddi durumu olan Pisani" için derhal bir iş bulunması talep edilmiştir⁷⁹. Tüm uğraşlara rağmen Spiridione Pisani'nin talepleri karşılıksız kalmış, İtalya'da kendisine istihdam olanağı sağlanamamıştır⁸⁰. Buna karşın Pisani ailesi, 1913 yılının Ocak ayında İzmir'e dönmüştür⁸¹. Savaşın sona ermesiyle Uşi Antlaşması'nın maddeleri uyarınca Spiridione Pisani'nin meslektaşları Giulio Mongeri ve Salvatore Valeri gibi Sanayi-i Nefise Mektebi'nde dersler veren İtalyan vatandaşları görevlerine yeniden dönerken⁸², Spiridione Pisani de İzmir Mekteb-i Sultanisindeki işine dönmek için girişimde bulunmuştur. Ancak arşivlerde tespit edilen belgelere göre Maârif-i Umûmiye Nezareti, Hariciye Nezareti ve İtalyan Konsolosluğu arasında 1913 yılı yaz aylarına kadar devam eden yazışmaların sonucunda Spiridione Pisani, kesilen maaşının telafisini alamadığı gibi okuldaki görevine de dönememiştir⁸³. Buna karşın aynı yılda İzmir'de yeniden okulu açması için Spiridione Pisani'ye İtalyan Devleti tarafından yıllık bin Altın Liret değerinde bir bütçe⁸⁴ ve bunun yanında derslik kirası için iki bin Fransız Frangı değerinde bir nakdi yardım desteği sağlanmıştır⁸⁵. Spiridione Pisani'nin sınır dışı edilmesinden öncesine dayanan İtalyan Kız Okulu Müdürü Rahibe Maurilia'yla var olan sürtüşmesi, okul bünyesinde yeniden İtalyan Güzel Sanatlar Okulunun açılmasına sebep olmuştur. Bahsi geçen tatsızlık, 1911 Torino Sergisi'nde ödüllendirilen öğrencisinin madalyasının kendi okulu yerine haksız yere İtalyan Kız Okuluna verildiğini savunan Spiridione Pisani'nin itirazlarından Rahibe Maurilia'nın İtalyan ressamın İzmir'de bir mason locası kurduğu ve kötü bir üne sahip olduğu iddialarına kadar uzamıştır⁸⁶. 19 Şubat 1913 tarihli bir raporunda Rahibe Maurilia konuyla ilgili, Spiridione Pisani'ye kesinlikle derslik kiraya vermek istemediğini vurgulayarak Eylül ayında açılması planlanan İtalyan Güzel Sanatlar Okulunun kendi evinde açmak zorunda kalacağını aktarmıştır⁸⁷. Bu doğrultuda ANSMİ İzmir Komitesi üyesi Teofilo Sgambella, Spiridione Pisani'nin tarafına sağlanan bütçeyi nakdi yardım desteğiyle birleştirerek bir bina kiraladığını belirtmiştir. Sgambella'ya göre bu bina aynı zamanda Spiridione Pisani'nin ailesiyle birlikte yaşayacağı ve İtalyan Güzel Sanatlar Okulunun prestij ve itibarına uygun bir muhitteydi⁸⁸.

⁷⁸ASMAE, Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 193, 191.3, SF18, Spiridione Pisani, Roma 8 Eylül 1912.

⁷⁹ASMAE, Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 193, 191.3, SF18, Spiridione Pisani, Roma 28 Şubat 1912.

⁸⁰ASMAE, Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 193, 191.3, SF18, Spiridione Pisani, Roma 11 Haziran 1912; ASMAE, Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 193, 191.3, SF18, Spiridione Pisani, Roma 8 Eylül 1912.

⁸¹Spiridione Pisani'nin İzmir Mekteb-i Sultanisindeki görevine dönme talebiyle yakından ilgilenen İtalya İzmir Başkonsolosu Tommaso Carletti, 30 Ocak 1913 tarihli bir raporunda sanatçının İzmir'e raporun tarihinden birkaç gün öncesinde dönüş yaptığını belirtmiştir. Bk. ASMAE, Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 193, 191.3, Spiridione Pisani, Smirne 30 Ocak 1913.

⁸²BOA.BEO.4159.311898.

⁸³ASMAE, Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 193, 191.3, SF18, Spiridione Pisani, 30 Ocak 1913, ASMAE, Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 193, 191.3, SF18, Spiridione Pisani, 21 Nisan 1913, ASMAE, Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 193, 191.3, SF18, Spiridione Pisani, 05 Haziran 1913.

⁸⁴ASMAE, FONDO D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, "Pisani, Spiridione", 156, 14 Haziran 1924.

⁸⁵AANSMI, 556-13/B, Smirne, Suore D'Ivrea 1904-1910, 19 Şubat 1913.

⁸⁶AANSMI, 556-13/B, Smirne, Suore D'Ivrea 1904-1910, 27 Eylül 1913; AANSMI, 556-13/B, Smirne, Suore D'Ivrea 1904-1910, 19 Şubat 1913; AANSMI, 556-13/B, Smirne, Suore D'Ivrea 1904-1910, 30 Temmuz 1913.

⁸⁷AANSMI, 556-13/B, Smirne, Suore D'Ivrea 1904-1910, 19 Şubat 1913.

⁸⁸ASMAE, FONDO D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, "Pisani, Spiridione", 156, Roma 22 Ekim 1924.

Kaynak: Cenk Berkant Arşivi

Görsel 11: İzmir İtalyan Güzel Sanatlar Okulu Tanıtım Kitapçığı.

Okulun tekrar açılışına istinaden hazırlanan 1 Ağustos 1913 tarihli bir tanıtım kitapçığı son derece ilgi çekicidir (**Görsel 11**). İtalyanca ve Fransızca olarak basılmış on sayfalık bu kitapçık, İtalyan Güzel Sanatlar Okulunun tarihçesi, amaçları, kuralları, harç ücretleri ve müfredatıyla ilgili bilgiler vermektedir⁸⁹. Kitapçığın kapağında bulunan İtalya Krallığı amblemi, okulun İtalyan Devleti tarafından finanse edildiğine işaret etmektedir. Spiridione Pisani imzalı belgede, İzmir İtalyan Güzel Sanatlar Okulunun “1906 yılında kentte sanat duygusunu geliştirmek ve aşlamak amacı ile” İtalya Krallığı eğitim kurumları doğrultusunda kurulduğu aktarılmaktadır⁹⁰. Okulun yıllık ücreti iki yüz kırk Fransız Frangı olarak belirlenmiştir. Okuldaki eğitim haftada iki gün kız öğrencilere, iki gün erkek öğrencilere olacak şekilde düzenlenmiştir. Bunun yanında kitapçıkta okul bünyesinde sanat tarihi odaklı bir kütüphane kurulacağı bilgisi verilmektedir. Okulun kuralları ve müfredatı aşağıdaki gibidir:

“1.madde

1906 yılında İzmir’de kurulan İtalyan Güzel Sanatlar Okulu; gençlere ve bütün sanatseverlere pratik ve düzenli bir sistem ile eğitim alma ve kendini geliştirme olanaklarını sağlayarak bu şehirde sanat duygusunu geliştirmeyi ve aşlamayı amaçlamaktadır.

2.madde

Eğitim programı; çizim, yağlı boya ve sulu boya derslerinden ibarettir. Temel kurlardan sonra bu resim dersleri İtalya Krallığı kurumlarının müfredatı uyarınca doğadan bakarak gerçekleştirilecektir.

⁸⁹İzmir İtalyan Güzel Sanatlar Okulu Tanıtım Kitapçığı ilk defa Doç. Dr. Cenk Berkant tarafından yayımlanmıştır. Bk. Cenk Berkant, “L’Impero Ottomano e l’Italia, le Relazioni in Architettura: Il Caso di Smirne” (Doktora tezi, Padova Üniversitesi, 2011), 121-122.

⁹⁰Scuola Italiana di Belle Arti Diretta dal Prof. S. Pisani: Programma e Regolamento [Kitapçık], (İzmir: 1913), 2.

3. madde

Dersler haftada iki gün olmak üzere pazartesi ve perşembe günleri kız öğrencilere, salı ve cuma günleri erkek öğrencilere işlenecektir.

4. madde

Uygulamalı derslerin yanı sıra, kız ve erkek öğrencilerin güzel sanatlar eğitimi için gerekli kültürü edinmeleri amacıyla okul, bir sanat tarihi kütüphanesiyle donatılacaktır.

5. madde

Yerli makamlara ve topluluğumuzun önde gelenlerine okulun verimliliğini ispatlamak adına her yıl okulun en başarılı çalışmalarının yer alacağı bir sergi düzenlenmesinin yanı sıra okulun en başarılı öğrencilerine kentteki İtalyan topluluğu tarafından ödüller dağıtılacaktır.

6. madde

Peşin veya 20 FR şeklinde aylık taksitle ödenebilir yıllık ücreti 240 FR'dir.

1. BÖLÜM

1.1 Temel çizim

1.2 Temel çizim, gölgelendirme

1.3 En meşhur sanatçıların eserlerinden çizim ve gölgelendirme

1.4 Süsleme çizim ve gölgelendirme

1.5 Antik Dönem, Rönesans ve Orta Çağ Dönemleri'nin başyapıtlarından alçı büstlerin doğadan etüt çalışmaları

1.6 Çeşitli dönemlere ait başyapıtlar ve insan vücudu aksamı gölgeli doğadan çizim çalışmaları

1.7 Canlı modelden gölgeli çizim çalışmaları

2. BÖLÜM

2.1 Natürmort, obje, çiçek vb. resim çalışmaları

2.2 Canlı modelden insan başı resim çalışması

2.3 Canlı modelden iç mekân resim çalışmaları

2.4 İnsan vücudu oranları

2.5 Süsleme sanatı resim çalışmaları

2.6 Sanat Tarihi

ÖZEL KURSLAR

Manzara

İzmir 1 Ağustos 1913"⁹¹

Yukarıdaki ders planı, dönemin Avrupa'daki güzel sanatlar akademilerinin izlediği müfredatı yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra okuldaki manzara özel resim kursu, Spiridione Pisani'nin sanat eğilimlerinin bir yansımasıdır. Okulda canlı model veya alçıdan heykellerden resim çalışmalarının yaptırılması ve Batı sanatının çeşitli dönemlerinden başyapıtları üzerinden ders verilmesi, okulu İzmir'de eşsiz bir örnek kılmaktadır.

⁹¹Scuola Italiana di Belle Arti Diretta dal Prof. S. Pisani: *Programma e Regolamento* [Kitapçık] (İzmir: 1913), 2-5. Okulun programı İtalyancadan Türkçeye yazar tarafından çevrilmiştir.

Kitapçıkta sözü edilen resim sergileri ve töreni, okulun İzmir İtalyan topluluğu içerisindeki konumunun önemli bir göstergesidir. Okulun tekrar açılışından iki ay sonra, Kasım 1913'te Dante Alighieri Milli Derneği tarafından çıkarılan *ITALIA!* dergisi, bahsi geçen sergilerden birinden şu şekilde bahsetmiştir:

“2 Kasım Pazar Günü İtalya Başkonsolosu Komutan Carletti'nin ile tüm İtalyan ve yabancı önde gelenlerin katılımıyla, Okulun öğrencileri tarafından gerçekleştirilen resim çalışmalarının 8. yıllık sergisinin açılış töreni yapıldı. Okulun programına göre tamamıyla doğadan yapılan ve sergilenen resim çalışmaları arasında, müthiş bir sanat işçiliği olan deniz manzaraları ve peyzajlar dışında natürmort ve portre çalışmaları da yer almaktadır. Bu, Sanatımızın burada elde ettiği gelişmelerin kanıtıdır ki sadece üşengeçliğin ve şüpheliğin egemen olduğu görünen bu topraklar; herhangi bir asil ve hünere girişimin tohumlarının nasıl ekileceğini bilince aslında hiç beklenmedik meyveler verebilir.”⁹²

5. Savaşlar Arasında İzmir İtalyan Güzel Sanatlar Okulu

Spiridione Pisani'nin okulu 1913-1914 ve 1914-1915 eğitim-öğretim yıllarında İtalyan Devleti tarafından finanse edilmiştir⁹³. I. Dünya Savaşı'nın çıkışından sonra 1915 yılında kapitülasyonların kaldırılması çerçevesinde yayımlanan "Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi" sonucunda Osmanlı Devleti'ndeki yabancı okulların büyük bir kısmı kapatılmış veya denetim altına alınmıştır⁹⁴. Bunun yanında 24 Mayıs 1915'te İtalya'nın savaşa katılmasından sonra 31 Mayıs 1915 tarihinde İzmir'deki İtalyan okullarının faaliyetlerine İtalyan Devleti tarafından son verilmiştir⁹⁵. Aynı yılda İzmir İtalyan Güzel Sanatlar Okulu bir propaganda merkezi olduğu gerekçesiyle Osmanlı Devleti tarafından kapatılmıştır⁹⁶. Bunun sonucunda okula yönelik bütçe desteği de durdurulmuştur⁹⁷. Bu süreçte Pisani ailesinin geçim kaynağına dair herhangi bir bilgiye rastlanamamaktadır. Ancak Yunanca kaynaklar, İzmir'den sonra Pisani'nin Aydın ve Ayvalık'ta bir okul açtığını vurgulamaktadır⁹⁸. Savaşın sona ermesinin ardından 12 Teşrin-i Sani 1334 [12 Kasım 1918] tarihli *Anadolu Gazetesi*'nde Pisani'nin Güzel Sanatlar Okulunun Alsancak'ta bir şubesinin tesis edildiğine dair bir haber yayınlanmıştır⁹⁹. Aynı gazetede 14 Teşrin-i Sâni 1334 [14 Kasım 1918] tarihli bir haberde konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgiler paylaşılmıştır: *“İtalyan Sanâyi-i Nefise Mektebi / Meşhûr İtalyan ressamlarından Mösyö Pizani tarafından Bella Vista'dan Punta'ya giden üçüncü sokakta, 4 numarolu hânesinde İtalyan Sanâyi-i Nefise Mektebi'nin (Resim) şubesi küşâd edilmiştir.*

⁹²“Echi D'Oltre Confine: Smirne,” *ITALIA! Letture Mensili sotto gli Auspici della Società Nazionale Dante Alighieri* 12 (Aralık 1913), 453.

⁹³ASMAE, D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, “Pisani, Spiridione,” 156, Roma 22 Ekim 1924.

⁹⁴Mustafa Serhal Yücel, “Atatürk Döneminde Azınlık Okulları,” *Atatürk Ansiklopedisi*, erişim 31 Mart 2024, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-azinlik-okullari/>.

⁹⁵ASMAE, Fondo Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 193, “1889-1915 Scuole,” 26, 4 Haziran 1915.

⁹⁶ASMAE, D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, “Pisani, Spiridione,” 156, Roma 22 Ekim 1924.

⁹⁷ASMAE, D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, “Pisani, Spiridione,” 156, Roma 22 Ekim 1924.

⁹⁸Γιοφύλλης [Giofyllis], *Ιστορία της νεοελληνικής τέχνης: (ζωγραφικής, γλυπτικής, χαρακτικής, αρχιτεκτονικής και διακοσμητικής) 1821-1941* [Istoria tis Neoellinikis Technis: (Zografikis, Glyptikis, Charaktikis, Architektonikis kai Diakosmitikis 1821-1941)], 220; Μπόλης, Γιάννης; Παυλόπουλος, Δημήτρης [Bolis, Giannis; Pavlopoulos, Dimitris], *Ελληνική Χαρακτική 1843 – 1915: Ιστορία, λεξικό χαρακτών* [Elliniki Charaktiki 1843 – 1915: Istoria, lexiko charakton], 122-123; Καρτερ [Karter], *Ανιχνεύσεις και Εκτιμήσεις* [Anichnefseis kai Ektimiseis], 31.

⁹⁹Tutsak, *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler: 1850-1950*, 246.

Şakirdlerini resim akademilerine ihzâr etmiş olan Pizani, Roma Resim Akademisi'nden birincilikle mezûn olduğu gibi şehrimiz menâzırına ait kıymet-dâr tablolarıyla da iştihâr etmiştir. Erkekler her gün, hanımlar pazar günü dokuzdan bire kadar mürâaatle kaydolunabilirler.”¹⁰⁰.

Bahsi geçen haber, 1913 tarihli İzmir İtalyan Güzel Sanatlar Okulu tanıtım kitapçığındaki bilgileri yansıtanın yanı sıra okulun konumu konusuna da açıklık getirmektedir. Spiridione Pisani'nin İzmir'de ressam olarak yoğun bir faaliyeti olduğunu düşündüren haber, sanatçının kentte kazandığı saygınlığa da işaret etmektedir.

Anadolu ve Trakya'nın kritik bölgelerine yönelik işgal hareketleri, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 30 Ekim 1918'de imzalanmasının ardından başlamıştır. Antlaşma, Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri'ne teslim olmasını ve işgal kuvvetlerinin kontrolü altına girmesini öngörmekteydi. Dolayısıyla, Osmanlı ordusunun dağıtılmasının ardından Kasım 1918'den itibaren İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan gibi yabancı güçler, bölgedeki egemenliklerini kurmak amacıyla bu bölgelere yönelik işgal hareketlerini başlatmıştır. 6 Mayıs 1919 tarihinde İtilâf Devletleri Yunanistan'ın İzmir ve çevresini işgal etmesine izin vermiştir¹⁰¹. Bu çerçevede, 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunan askerleri İzmir'e çıkarma yapmıştır. Teofilo Sgambella, 1924 tarihli bir raporunda, işgalcilerin Spiridione Pisani'nin propaganda faaliyetini bildiğinden okulunu tekrar açmasına izin vermediğini, dolayısıyla büyük zarar gören Pisani ailesinin İzmir'den ayrılarak İtalya'ya gitmek zorunda kaldığını belirtmiştir¹⁰². Böylece ailenin kentten nihai ayrılışı sonucunda İzmir İtalyan Güzel Sanatlar Okulu bir daha açılmamak üzere kapanmıştır.

Kaynak: Nejat Yentürk Arşivi

Görsel 12: İzmir Sultani Mektebi desen hocası Spiridione Pisani, 1911. Lycée Impérial Ottoman de Smyrne, Istanbul, Imprimerie A. Zellich Fils.

¹⁰⁰Haber ve içeriği, Efdal Sevinçli tarafından yayımlanmıştır. Bk. Efdal Sevinçli, "Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan Kurtuluşa (30 Ekim 1918 - 9 Eylül 1922) İzmir'de Sanat, Kültür Etkinlikleri," *Tarih ve Günce* 14 (2024), 113-114.

¹⁰¹Fabio Grassi, *L'Italia E La Questione Turca (1919-1923): Opinione Pubblica e Politica Estera* (Torino: Zamorani, 1996), 44.

¹⁰²ASMAE, D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, "Pisani, Spiridione," 156, Roma 22 Ekim 1924.

Sonuç

İtalyan Devleti, siyasi birlik sürecini tamamladıktan sonra İzmir gibi İtalyan kökenli toplulukların bulunduğu Doğu Akdeniz kentlerinde varlığını arttırmıştır. 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Fransa etkisi altında bulunan bu toplulukların İtalyan milli kimliğine bağlanmasını sağlamak için yoğun bir kültür politikası uygulanmaya başlanmıştır. Bu süreçte İtalyan dilinin yayılması ve dolayısıyla İtalyan okullarının kurulması anahtar bir rol üstlenmiştir. Bu hususta İzmir’de ANSMİ’nin devreye girmesi idari, diplomatik, lojistik ve eğitim yönlerinden âdeta bir dönüm noktası olmuştur. Bu manada 1906 yılında şimdiki ikinci Kordon olan *Via Parallela* konumunda hizmete açılan İtalyan Kız Okulu, İtalyan Devleti’nin ANSMİ’yle olan iş birliğinin bölgedeki en önemli başarılarından biridir. Geniş bir eğitim imkânı sunmayı amaçlayan okulun bünyesinde, İtalya’nın İzmir Konsolosu Odoardo Toscani’nin destekleriyle Spiridione Pisani tarafından bir İtalyan Güzel Sanatlar Okulu da açılmıştır.

Spiridione Pisani, Avrupa’daki güzel sanatlar okullarına kaydolma imkânı sunan bu okulun yanı sıra İzmir’in en prestijli okullarından İzmir Sultani Mektebinde de öğretmenlik yapmıştır. İtalyan Güzel Sanatlar Okulu eğitim öğretim faaliyetlerine 1911 yılına kadar devam etmiştir. Trablusgarp Savaşı’nın çıkmasıyla eğitime ara veren okulun başında bulunan Spiridione Pisani, savaş koşullarından dolayı İtalya’ya sınır dışı edilmiştir. Savaşın sona ermesiyle birlikte Spiridione Pisani, İtalyan Devleti’nin desteğiyle 1913 yılında okulunu İzmir’de farklı bir lokasyonda tekrar açabilmiştir. Ancak I. Dünya Savaşı’nın başlamasından sonra 1915 yılında İzmir İtalyan Güzel Sanatlar Okulu İtalyan propagandası yaptığı gerekçesiyle Osmanlı otoritesi tarafından kapatılmıştır. 1918 yılında okulun yeni bir şubesinin tesis edildiğine dair bilgilere rastlandığı hâlde 15 Mayıs 1919 tarihindeki İzmir’in İşgali sebebiyle okul faaliyetine son verilmiştir. İzmir döneminde Spiridione Pisani, öğretmenliğin yanı sıra ressam olarak da kariyerine devam etmiştir. Sanatçı, kentteki İtalyan Levanten topluluğunun önde gelen ailelerine de resim dersleri vermiştir. Ayrıca çeşitli karma sergilere katılmıştır. 1914 yılı Korfu Resim Sergisi’nde Pisani’nin eserleri Koutouzis, Parthenis, Lytras, Thomopoulos, Iakovidos, Prosalentis, Giallinas, Dialismas, Trivili, Fokas, Vikatos gibi sanatçıların eserleriyle birlikte sergilenmiştir¹⁰³.

İzmir’in işgalinin ardından Pisani ailesinin Osmanlı topraklarından ayrılarak Roma’da yeniden düzen kurma çalışmaları başlamıştır. Spiridione Pisani, İtalya’ya döndükten sonra İtalyan Devleti’nden savaş sebebiyle oluşan zararının tazminini talep etmiştir. Kırk bin altın Liret değerinde bir tazminat ödenmesini talep eden Spiridione Pisani’ye sadece on bin üç yüz Liret değerinde bir ödeme yapılmıştır. Bu duruma olan itirazlarını desteklemek için sanatçı, İzmir’de ANSMİ’ye bağlı bulunan Salezyen Rahipleri’nin okullarına yapılan yüz bin Liret değerinde tazminat örneğini vermiştir¹⁰⁴. Ancak bahsi geçen talebi, İzmir İtalyan Güzel Sanatlar Okulunun bakanlığa bağlı olmadığı, özel bir okul olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir¹⁰⁵.

Sonuç olarak İtalyan Devleti’nin desteğiyle faaliyetini sürdüren İzmir İtalyan Güzel Sanatlar Okulu, kentin İtalyan Levanten topluluğuna hizmet etmenin yanı sıra İtalyan kültürü ve sanatının Osmanlı tebaası üzerindeki itibarını arttırmayı da amaçlamıştır. Bu manada “Türklerin de seve seve devam etmekte”¹⁰⁶ olduğu okulun Osmanlı coğrafyasında İtalyan sanat eğitimi açısından benzeri yoktur. Bu çerçevede dönemin İtalya Dış İşleri Bakanı Kabine Sekreteri Guido Rocco, Pisani’nin yönettiği okulun sanat aracılığıyla İzmir’in elitine rahatlıkla ulaşabildiğini ve kentteki İtalya’nın imajını güçlendirdiğini belirtmiştir¹⁰⁷. Spiridione Pisani’nin kurucusu olduğu İtalyan Güzel Sanatlar Okulu, “Levantın yıldızı İzmir” deyimine yakışır bir dönemde faaliye-

¹⁰³“Τηλεφωνον,” [tilephonon] Πινakoθήκη [Pinakothiki] 162 (1914), 1.

¹⁰⁴ASMAE, D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, “Pisani, Spiridione,” 156, 30 Mart 1925.

¹⁰⁵ASMAE, D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, “Pisani, Spiridione,” 156, 30 Mart 1925.

¹⁰⁶ASMAE D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, 1 “Pisani, Spiridione,” 156, Roma 22 Ekim 1924.

¹⁰⁷ASMAE, D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, “Pisani, Spiridione,” 156, (?) Ağustos 1924.

tine başlamış fakat İzmir'in en sancılı döneminde varlığına son vermek zorunda kalmıştır. Spiridione Pisani, İzmir'e Korfu Adası ve İtalyan resim sanatı geleneğini taşımış ve kentte resim sanatının gelişmesine büyük katkıları olmuştur.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
Teşekkür	Belgeleri temin etme konusundaki nazik yardımlarından dolayı Doç. Dr. Cenk Berkant'a ve Nejat ile Aybala Yentürk'e teşekkür ederim.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.
Acknowledgement	I am grateful to Assoc. Prof. Dr. Cenk Berkant, and to Nejat and Aybala Yentürk, for their kind assistance in providing the documents.

Yazar Bilgileri	Giulia Bei (Dr.)
Author Details	¹ İstanbul, Türkiye
	0000-0002-2252-2868 giulia.bei90@gmail.com

Kaynakça | References

- “Από την έκθεση της ιταλικής.” [Apo tin ekthesi tis italikis] *Kosmos*, 15 Temmuz 1909.
- Archivio dell'Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Italiani/ Ulusal İtalyan Katolik Misyonerlere Yardım Derneği Arşivi (AANSMI), Smirne Scuola Femminile Suore d'Ivrea, 6/A, 7 Mart 1907.
- Archivio dell'Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Italiani/ Ulusal İtalyan Katolik Misyonerlere Yardım Derneği Arşivi (AANSMI), Smirne Scuola Femminile Suore d'Ivrea, 6/A, “Copia Convenzione”.
- Archivio dell'Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Italiani/ Ulusal İtalyan Katolik Misyonerlere Yardım Derneği Arşivi (AANSMI), Smirne R. Consolato 1893-1906, 13/A, 10 Nisan 1906.
- Archivio dell'Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Italiani/ Ulusal İtalyan Katolik Misyonerlere Yardım Derneği Arşivi (AANSMI), Smirne R. Consolato 1893-1906, 13/A, 05 Eylül 1906.
- Archivio dell'Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Italiani/ Ulusal İtalyan Katolik Misyonerlere Yardım Derneği Arşivi (AANSMI), 556-13/B, Smirne Suore d'Ivrea 1904-1910, 20 Ekim 1906.
- Archivio dell'Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Italiani/ Ulusal İtalyan Katolik Misyonerlere Yardım Derneği Arşivi (AANSMI), 556-13/B, Smirne Suore d'Ivrea 1904-1910, 14 Aralık 1906.
- Archivio dell'Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Italiani/ Ulusal İtalyan Katolik Misyonerlere Yardım Derneği Arşivi (AANSMI), 556-13/B, Smirne Suore d'Ivrea 1904-1910, 23 Ocak 1911.
- Archivio dell'Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Italiani/ Ulusal İtalyan Katolik Misyonerlere Yardım Derneği Arşivi (AANSMI), 556-13/B, Smirne Suore d'Ivrea 1904-1910, 19 Şubat 1913.
- Archivio dell'Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Italiani/ Ulusal İtalyan Katolik Misyonerlere Yardım Derneği Arşivi (AANSMI), 556-13/B, Smirne, Suore D'Ivrea 1904-1910, 27 Eylül 1913.
- Archivio dell'Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Italiani/ Ulusal İtalyan Katolik Misyonerlere Yardım Derneği Arşivi (AANSMI), 556-13/B, Smirne, Suore D'Ivrea 1904-1910, 30 Temmuz 1913.
- Archivio Storico dell'Accademia di Belle Arti di Roma/ Roma Güzel Sanatlar Akademisi Tarihi Arşivi (ABAR), Serie Studenti, Spiridione Pisani, Korfu 12 Ekim 1887.
- Archivio Storico dell'Accademia di Belle Arti di Roma/ Roma Güzel Sanatlar Akademisi Tarihi Arşivi (ABAR), Serie Studenti, Spiridione Pisani, Roma 2 Kasım 1877.
- Archivio Storico dell'Accademia di Belle Arti di Roma/ Roma Güzel Sanatlar Akademisi Tarihi Arşivi (ABAR), Serie Studenti, Spiridione Pisani, Korfu 24 Ekim 1877.

- Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri/ İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi (ASMAE), FONDO D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, "Pisani, Spiridione", 156, 30 Mart 1925.
- Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri/ İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi (ASMAE), FONDO D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, "Pisani, Spiridione", 156, 22 Ekim 1924.
- Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri/ İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi (ASMAE), FONDO D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, "Pisani, Spiridione", 156, Korfı 20 Mayıs 1906.
- Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri/ İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi (ASMAE), Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 1938, B/73, İzmir 20 Ekim 1906.
- Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri/ İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi (ASMAE), Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 1938, B/73, İzmir 06 Kasım 1906.
- Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri/ İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi (ASMAE) Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 193, 191.3, SF18, Spiridione Pisani, 30 Ocak 1913.
- Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri/ İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi (ASMAE), Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 193, 191.3, SF18, Spiridione Pisani, Roma 8 Eylül 1912.
- Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri/ İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi (ASMAE), Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 193, 191.3, SF18, Spiridione Pisani, Roma 28 Şubat 1912.
- Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri/ İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi (ASMAE), Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 193, 191.3, SF18, "Spiridione Pisani", Roma 11 Haziran 1912.
- Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri/ İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi (ASMAE), Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 193, 191.3, SF18, "Spiridione Pisani", Roma 8 Eylül 1912.
- Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri/ İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi (ASMAE), Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 193, 191.3, SF18, "Spiridione Pisani", İzmir 30 Ocak 1913.
- Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri/ İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi (ASMAE), FONDO D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, "Pisani, Spiridione", 156, 14 Haziran 1924.
- Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri/ İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi (ASMAE), FONDO D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, "Pisani, Spiridione", 156, Roma 22 Ekim 1924.
- Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri/ İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi (ASMAE), D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, "Pisani, Spiridione", 156, 30 Mart 1925.
- Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri/ İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi (ASMAE) D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, 1 "Pisani, Spiridione", 156, Roma 22 Ekim 1924.
- Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri/ İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi (ASMAE), D.G.I.E. Archivio Scuole 1888-1920 Fascicoli Personale Docente Estero Non Più in Servizio, "Pisani, Spiridione", 156, (?) Ağustos 1924.
- Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri/ İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi (ASMAE), Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 193, 191.3, SF18, "Spiridione Pisani", 21 Nisan 1913.
- Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri/ İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi (ASMAE), Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 193, 191.3, Spiridione Pisani, 5 Haziran 1913.
- Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri/ İtalya Dış İşleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi (ASMAE), Fondo Rappresentanza Diplomatica Turchia – Ankara 1829 – 193, "1889-1915 Scuole", 26, 04 Haziran 1915.
- Αρίστ Ν. Μαυρίδης [Arist N. Mavridis]. *Φιλολογική πρωτοχρονιά [Filologiki Protochronia]*. Atina: y.y., 1956.
- Atay, Çınar. *İzmir Rihtımında Ticaret Kordon Boyunda Yaşam 1610-1940*. İzmir: İzmir Ticaret Odası, 2012.
- "Atti dell'Istituto Coloniale Italiano." *Rivista Coloniale: Organo dell'Istituto Coloniale Italiano III* (1907): 470-491.
- Bei, Giulia. "Geç Osmanlı Dönemi Türk-İtalyan Sanat İlişkileri: Pisani Ailesi Örneği." *Conversazioni Italo-Ottomane/İtalyan-Osmanlı Konuşmaları/Italo-Ottoman Conversations*. Ed. Consuelo Emilj Malara, Giorgio Ennas, Musa Toprak, Ankara: İtalya Dostluk Derneği, 2024, 281-295.
- Berkant, Cenk. "İzmir'de İki İtalyan Projesi: Stefano Molli (1858-1916) ve Giulio Mongeri (1873-1953)." *Ege Mimarlık* 1. 89/90 (2015): 50-53.
- Berkant, Cenk. "L'Impero Ottomano e l'Italia, le Relazioni in Architettura: Il Caso di Smirne." Doktora tezi, Padova Üniversitesi, 2011.
- Beyru, Rauf. *19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam*. İzmir: Literatür Yayıncılık, 2000.
- Μπόλης, Γιάννης [Bolis, Giannis]; Παυλόπουλος, Δημήτρης [Pavlopoulos, Dimitris]. *Ελληνική Χαρακτική 1843 – 1915: Ιστορία, λεξικό χαρακτών [Elliniki Charaktiki 1843 – 1915: Istoría, lexiko charakton]*. Atina: Da Vinci, 2012.
- Camera dei Deputati. *Relazione Presentata dal Presidente del Consiglio Ministro ad Interim degli Affari Esteri (Crispi): Riordinamento delle Scuole Italiane all'Estero, Seduta dell'11 Febbraio 1889*. Roma: Tipografia della Camera dei Deputati, 1889.

- Corfu Stories. "13/12/1981: «Φεύγει» ο Φώτος Γιοφύλλης." [«Fevgei» o Fotos Giofyllis] Erişim 5 Şubat 2024. <https://corfustories.com/2020/12/13/13-12-1981-fevgei-o-fotos-giofyllis/>.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO), 2448.183554, 06.09.1322 (14 Kasım 1904).
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Maarif İbtidai (MF.İBT.), 414.70, 07.03.1331 (14 Şubat 1913).
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO), 4159.311898, 01.04.1331 (10 Mart 1913).
- Çelebi, Mevlüt. "19. Yüzyılda İzmir'de İtalyan Cemaati." *Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih İncelemeleri Dergisi* 22/1 (2007): 19-51.
- De Gubernatis, Angelo. *Dizionario degli Artisti Italiani Viventi: Pittori, Scultori e Architetti*. Floransa: Le Monnier, 1889.
- De Nardis, Stefania. "La Patria Insegnata in Oriente. Politiche e Istituzioni Scolastiche Italiane Oltre Adriatico 1880-1945." *Adriatico Contemporaneo: Rotte e Percezioni del Mare Comune tra Ottocento e Novecento*. Milano: Francoangeli, 2008, 165-188.
- Dierichs, Angelika. Korfu-Kerkyra: Die Grüne Insel im Ionischen Meer von Nausikaa bis Kaiser Wilhelm 2. Mainz: P. von Zabern, 2004.
- "Echi D'Oltre Confine: Smirne." *ITALIA! Letture Mensili Sotto gli Auspici della Società Nazionale "Dante Alighieri"* 12 (1913): 453.
- Επετηρίς Φιλοτέχνων [Epetiris Filotechnon] 1. [Yıllık] 1901.
- Esposizione Internazionale delle Industrie e del Lavoro. *Elenco generale ufficiale delle premiazioni Torino: 1911*. Torino: Momo, 1912.
- Fleres, Ugo. "Esposizione Artistica di Torino." *Giornale per Bambini* 22 (1884): 349-350.
- Francesco da Scandiano. *Le RR. Suore dell'Immacolata Concezione d'Ivrea a Smirne nel 50. anno di loro apostolato, 1887-1937; Cenni storici*. Parma: Libreria Editrice «Frate Francesco», 1938.
- Frasson, Giuseppe. "Mehitaristi." *Enciclopedia Italiana* 1934. Erişim 25 Eylül 2024. [https://www.treccani.it/enciclopedia/mechitaristi_\(Enciclopedia-Italiana\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/mechitaristi_(Enciclopedia-Italiana)/).
- Galleria Arrigo Boito. *L'Arte dell'Illustrazione di Vittorio Pisani: Municipio Sala Esposizioni dal 2 Agosto al 6 Settembre 1992*. Feltre: Castaldi, 1992.
- Geneanet. "Ernesto Francesco Maria Giuseppe." Erişim 9 Şubat 2024. <https://gw.geneanet.org/marmara2?n=mainetti&oc=&p=ernesto+francesco+maria+giuseppe>.
- Geneanet. "Laïla Geohamy." Erişim 13 Şubat 2024. <https://gw.geneanet.org/marmara2?lang=en&pz=mathilde&nz=d+andria&p=laila&n=geohamy>.
- Γιοφύλλης, Φώτος [Giofyllis, Fotos]. "Άγγελος Γυαλινάς." [Angelos Gyalinas] *Νέα Εστία* [Nea Estia] 689 (1956): 370-371.
- Γιοφύλλης, Φώτος [Giofyllis, Fotos]. *Ιστορία της νεοελληνικής τέχνης: (ζωγραφικής, γλυπτικής, χαρακτικής, αρχιτεκτονικής και διακοσμητικής) 1821-1941* [Istoria tis Neoellinikis Technis: (Zografikis, Glyptikis, Charaktikis, Architektonikis kai Diakosmitikis) 1821-1941]. Atina, To Ellinikó Biβlio [To Elliniko Vivlio], 1962.
- Grassi, Fabio. *L'Italia E La Questione Turca (1919-1923): Opinione Pubblica e Politica Estera*. Torino: Zamorani, 1996.
- Greece National Gallery. "Pachis Charalambos." Erişim 13 Şubat 2024. <https://www.nationalgallery.gr/artist/pachis-charalabos/>.
- IBS. "Illustrazione del Popolo: Anno XVII n. 27, 1937: Supplemento della Gazzetta del Popolo." Erişim 31 Mart 2024. <https://www.ibs.it/illustrazione-del-popolo-anno-xvii-libri-vintage-vari/e/2560643398141>.
- Invaluable. "Spyridon Pizanis Sold at Auction Prices." Erişim 23 Eylül 2024. <https://www.invaluable.com/artist/pizanis-spyridon-lw7c2t9k7r/sold-at-auction-prices/>.
- Καρτερ, Γιωργος Ν. [Karter, Giorgos N.]. *Ανιχνευσεις και Εκτιμησης* [Anichnefseis kai Ektimiseis]. yy: Γαβριηλίδης [Gavrilidis], 2008.
- Lampertico, Fedele. *Indole e Scopo dell'Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Cattolici Italiani in Relazione alla Condizione Presente e Avvenire dell'Italia: Discorso Tenuto il 31 Luglio nel Teatro Olimpico di Vicenza*. Floransa: Coi Tipi di M. Cellini e C., 1887.
- Lydakis, Stelios. *Geschichte der Griechischen Malerei des 19. Jahrhunderts*. Münih: Prestel, 1972.
- Michela, Mario. "Scuola Femminile delle Suore d'Ivrea a Smirne." *Relazione Presentata dal Presidente del Consiglio Ministro ad Interim degli Affari Esteri (Crispi): Riordinamento delle Scuole Italiane all'Estero, Seduta dell'11 Febbraio 1889*. Roma: Tipografia della Camera dei Deputati, 1889, 174-178.
- Ministero degli Affari Esteri. *Annuario delle Scuole Italiane all'Estero governative e sussidiate*, Roma: Tipografia del Ministero degli Affari Esteri, 1904.
- Ministero degli Affari Esteri. *Annuario diplomatico del Regno d'Italia per l'Anno 1890*. Roma: Tipografia del Ministero degli Affari Esteri, 1890.
- Ministero degli Affari Esteri. *Annuario Diplomatico del Regno d'Italia per l'Anno 1909*. Roma: Tipografia del Ministero degli Affari Esteri, 1909.
- Ministero degli Affari Esteri. *Bollettino del Ministero degli Affari Esteri: Gennaio 1914*, Roma: Tip. Eizeviriana, Francesco Marcolli, 1914.
- Moralı, Nail. *Mütarekede İzmir. Önceleri ve Sonraları*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2002.
- Okulu, Mustafa. "Fahrettin Altay." Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2009.

- Öçal, Celal. *Kurtuluş Savaşımıza Sanatıyla Katkıda Bulunan İtalyan Ressam Vittorio Pisani*. İzmir: Koza Yayınları, 2007.
- Özeçoğlu, Halil. "Modernleşme Sürecinde İzmir'de İtalyanların Eğitimi." *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 7/16-17 (2008): 3-18.
- Petricioli, Marta. *L'Italia In Asia Minore: Equilibrio Mediterraneo e Ambizioni Imperialiste alla Vigilia della Prima Guerra Mondiale*. Floransa: Sansoni, 1983.
- Piazza, Stefano. "Copertine d'Autore: Quarant'anni Firmati Vittorio Pisani." *Charta* Gennaio/Febbraio (1996): 40-43.
- Salveti, Patrizia. "Le Scuole Italiane all'Estero." *Storia dell'Emigrazione Italiana*. Roma: Arrivi, 2002, 536-549.
- Scuola Italiana di Belle Arti Diretta dal Prof. S.Pisani: Regolamento e Programma* [Kitapçık]. Smirne: 1913.
- Sevinçli, Efdal. "Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan Kurtuluşa (30 Ekim 1918 - 9 Eylül 1922) İzmir'de Sanat, Kültür Etkinlikleri." *Tarih ve Günce* 14 (2024), 101-145.
- Sgambella, Teofilo. "L'Associazione Nazionale a Smirne." *Le Missioni Cattoliche Italiane: Bollettino dell'Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Cattolici Italiani* 1(1908): 15-19.
- Sgambella, Teofilo. "Le Nostre Scuole a Smirne." *Le Missioni Cattoliche Italiane: Bollettino dell'Associazione Nazionale per Soccorrere i Missionari Cattolici Italiani* 1 (1908): 8-12.
- Smyrnelis, Marie-Carmen. "Gli Italiani a Smirne nei Secoli XVIII e XIX." *Altreitalie* VII (1994): 39-59.
- Société Asiatique. *Journal Asiatique Ou Recueil De Memoires: Août-Septembre-Octobre*. Paris: A L'Imprimerie Impériale, 1885.
- "Τηλεφωνον." [tilephonon] *Πινakoθήκη [Pinakothiki]* 162 (1914): 1.
- Treccani. "Salesiani." Erişim 25 Eylül 2024. <https://www.treccani.it/enciclopedia/salesiani/>.
- Tutsak, Sadiye. *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler: 1850-1950*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002.
- Βεργος [Vergoe]. Νεοελληνικής Ζωγραφικής και Γλυπτικής, Ιστορικών και Φιλελληνικών Αντικειμένων: 24 Σεπτεμβρίου 2020, 6:3 0 μ.μ [Neoellinikis Zografikis kai Glyptikis, Istorikon kai Filellinikon Antikeimenon (24 Septemvriou 2020, 6:3 0 m.m)]. Y.y: Vergoe, 2020. Erişim 6 Temmuz 2025, <https://erp.vergosauctions.com/uploads/auctions/1693/Catalogue.pdf>.
- Volpi, Guglielmo. "Relazione dell'Opera dell'Associazione Nazionale per l'Assistenza dei Missionari Cattolici Italiani." *La Rassegna Nazionale* 157 (1907), 82- 9.
- Yücel, Mustafa Serhal. "Atatürk Döneminde Azınlık Okulları." *Atatürk Ansiklopedisi*. Erişim 31 Mart 2024, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-azinlik-okullari/>.